

WERONIKA PAWŁOWICZ

Biblioteka Śląska

<https://orcid.org/0000-0002-3502-1376>

Od biblioteki sejmowej do biblioteki naukowej. Z kart historii Biblioteki Śląskiej

Streszczenie

W 1922 roku powstało autonomiczne województwo śląskie, a w październiku odbyło się pierwsze posiedzenie nowej instytucji – Sejmu Śląskiego. Na potrzeby posłów utworzono podręczny księgozbiór prawniczy, z którego w ciągu kilkunastu lat rozwinęła się biblioteka naukowa o charakterze publicznym. Posiadała ona duży księgozbiór, w którym główną kolekcję tematyczną stanowiły dzieła związane ze Śląskiem. Jako biblioteka regionalna uzyskała prawo do egzemplarza obowiązkowego z terenu województwa śląskiego.

Artykuł przedstawia początkowe lata działalności Biblioteki Sejmu Śląskiego, przekształcenie w Śląską Bibliotekę Publiczną i rozwój instytucji do wybuchu II wojny światowej.

Słowa kluczowe

Biblioteka Sejmu Śląskiego, Śląska Biblioteka Publiczna im. Józefa Piłsudskiego, Katowice, Biblioteka Śląska w Katowicach

Po I wojnie światowej, po trzech powstaniach śląskich i plebiscycie, które pozwoliły na wcielenie fragmentu Górnego Śląska do Polski, powstało autonomiczne województwo śląskie. W październiku 1922 roku odbyło się pierwsze posiedzenie nowej instytucji – Sejmu Śląskiego. Przy nim powstał księgozbiór prawniczy, z którego rozwinęła się poważna biblioteka naukowa. Na przestrzeni lat kilkakrotnie zmieniała się jej nazwa i organizacja. Powstała jako Biblioteka Sejmu Śląskiego, następnie funkcjonowała niezależnie jako Śląska Biblioteka Publiczna im. Józefa Piłsudskiego, w czasie wojny – jako część Oberschlesische Landesbibliothek, po wojnie jako Śląska Biblioteka Publiczna i ostatecznie jako Biblioteka Śląska. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie początkowych lat działalności i rozwoju tej instytucji do wybuchu II wojny światowej.

Od początku funkcjonowania Województwa Śląskiego dostrzegano brak dostępnej dla publiczności i odpowiednio zorganizowanej biblioteki naukowej na Górnym Śląsku. Towarzystwo Przyjaciół Nauk na Śląsku dysponowało księgozbiorem liczącym przeszło 12 000 woluminów, na który składała się m.in. kolekcja przywieziona z Wiednia, ponadto planowano dołączyć zbiór prywatny w ilości około 10 000 tomów¹. Księgozbiór ten przewieziono z Bytomia, składowano nierozpakowany w piwnicach byłej szkoły budowlanej, starając się jednocześnie bezskutecznie o przyznanie niezbędnych pomieszczeń². W maju 1923 roku Towarzystwo zwróciło się do Sejmu o pomoc w uzyskaniu lokalu oraz wsparcie finansowe, gdyż:

Książki przewiezione z Bytomia do Katowic gniją i marnieją pod schodami gmachu Urzędu Wojewódzkiego; skrzynie, w których książki te są złożone, rozpadają się, ale im też może różnie mniej uczciwe jednostki do rozpadania się pomagają, i dziś nikt nie wie, ile już tam tych książek mogło zginąć. A przecie książki te mają niezmierną wartość i są dla publiczności konieczne potrzebne³.

We wniosku podkreślono, iż biblioteka byłaby otwarta dla każdego, „bez względu na narodowość, religię i partię”. Ustawa o Bibliotece została uchwalona, przyznano subwencję pod kilkoma warunkami. Nie udało się jednak ich w terminie dopełnić, brakowało też nadal lokum. Polskie organizacje wspólnie starały się o wydzierżawienie budynku przy ul. Pocztowej 11. W petycji do Komisji Budżetowej Sejmu Śląskiego, złożonej przez Okręg Śląski Związku Obrony Kresów Zachodnich, Związek Towarzystw Polek, Związek Kół Śpiewaczych, Towarzystwo

¹ Archiwum Państwowe w Katowicach [dalej APK]. Zespół: Sejm Śląski w Katowicach. Sygn. 12/17/0/1.1/144: „Akta wniosku Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku o subwencję na uruchomienie biblioteki publicznej w Katowicach”. Petycja do Sejmu Śląskiego, 24 V 1923 r. (odpis). Petycję poparły również organizacje polskie, m.in. Towarzystwo Ludoznawcze w Cieszynie, Związek Towarzystw Polek, Związek Kół Śpiewaczych, Związek Harcerstwa Śląskiego, Związek Sokołów Polskich Dzielnica Śląska.

² Zob. J. Łuka [K. Prus], *Z dziejów Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” 1929, t. 1, s. 14; W. Olszewicz, *Z dziejów Biblioteki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku*, [w:] *Biblioteka Śląska 1922–1972*, pod red. J. Kantyki, Katowice 1973, s. 58–66; H. Rechowicz, *Poprzedniczki Biblioteki Śląskiej i ich rola w życiu umysłowym województwa śląskiego*, Katowice 1992, s. 44–46.

³ APK. Zespół: Sejm Śląski w Katowicach. Sygn. 12/17/0/1.1/144. Petycja do Sejmu Śląskiego.

Gimnastyczne Sokół, Towarzystwo Czytelni Ludowych, Towarzystwo Przyjaciół Nauk na Śląsku oraz Towarzystwo Oświaty im. św. Jacka napisano:

Miasto Katowice dotychczas nie posiada żadnego gmachu, gdzie mogłoby się skupić życie polskie [...]. Województwo posiada cenną bibliotekę naukową, z której publiczność korzystać nie może, ponieważ nie ma ubikacji na urządzenie biblioteki. Należałoby urządzić obszerną czytelnię publiczną, dać towarzystwom polskim możliwość utworzenia swoich sekretariatów, w ogóle, stworzyć punkt, gdzie mogłoby się skupić polskie życie kulturalno-oświatowe na Śląsku⁴.

Niestety, nie udało się takiego miejsca uzyskać na skutek protestu innej organizacji. Dopiero w 1924 roku Wydział Oświecenia Publicznego umożliwił Towarzystwu wykorzystanie jednej z sal, gdzie przeniesiono część zbiorów i udostępniło publiczności.

W październiku 1922 roku inaugurował swą pracę Sejm Śląski, przy którym zaczęła tworzyć się biblioteka. Wyrosła z potrzeby i konieczności: posłowie i urzędnicy nowej instytucji musieli mieć do dyspozycji zbiory ustaw i dzieła prawne. Ten podręczny zbiór, na który składały się „Dziennik Ustaw i najważniejsze aktualne publikacje”⁵ zaczął się rozrastać.

Dzieje Śląskiej Biblioteki Publicznej [...] wiążą się ściśle z okresem powrotu Górnego Śląska do Polski i jej polskiej państwowości. Powstała Biblioteka jako wytwór samorządu polskiego na Śląsku, związana w swej genezie z naczelnym organem autonomii, z Sejmem Śląskim. Początki dzisiejszej Biblioteki Publicznej wywodzą się z podręcznego księgozbioru, który gromadzono dla celów ustawodawczych przy Sejmie Śląskim w ramach jęgo Biura⁶.

Ten „podręczny księgozbiór” swój szybki rozwój zawdzięcza kilku osobom. Szczególne zasługi leżą po stronie marszałka Sejmu Śląskiego Konstantego Wolnego⁷. Dzięki niemu zabezpieczone zostały fundusze na bibliotekę, a i on sam przekazał do zbiorów kilka własnych książek. Do dziś zachowały się egzemplarze z dedykacjami Marszałka dla Sejmu Śląskiego. Rola Wolnego jako twórcy Biblioteki została podkreślona w wielu publikacjach:

Pierwszy Marszałek Sejmu Śląskiego, adwokat Wolny, przy pomocy funduszów, uchwalanych rok rocznie przez Sejm Śląski, utworzył wspaniałą bibliotekę przy Sejmie Śląskim. Biblioteka ta już w najbliższych latach zajmie prawdopodobnie pierwsze miejsce wśród wszystkich księgozbiorów na Śląsku⁸.

⁴ APK. Zespół: Sejm Śląski w Katowicach. Sygn. 12/17/0/1.1/173: „Akta wniosku wojewody śląskiego dotyczącego zakupu realności przy ulicy Pocztowej 11 w Katowicach (Propozycja przeznaczenia budynku na bibliotekę naukową i siedzibę stowarzyszeń kulturalno-oświatowych)”. 1923 r.

⁵ P. Rybicki, *Biblioteka Sejmu Śląskiego*, „Polska Zachodnia” 1934, nr 241, s. 9. Toż: „Front Zachodni” 1934, nr 9, s. 137.

⁶ *Dzieje Biblioteki*, [w:] *Śląska Biblioteka Publiczna imienia Józefa Piłsudskiego w Katowicach. Przewodnik wraz z Regulaminem dla publiczności*, Katowice 1938, s. 7.

⁷ Konstancy Wolny (1877–1940) – prawnik, mecenas, działacz plebiscytowy, marszałek Sejmu Śląskiego w latach 1922–1935. Zob. J. Lipońska-Sajdak, *Konstanty Wolny marszałek Sejmu Śląskiego*, Katowice 1998; J. Kwaśny, K.M. Wolny, *Działalność Konstantego Wolnego na rzecz czytelnictwa na Śląsku*, [w:] *Marszałek Konstanty Wolny 1877–1940*, praca zbiorowa pod red. M. Myśliwiec oraz J. Kwaśny i K.M. Wolnego, Świętochłowice 2018, s. 161; Ł. Kobiela, *Konstanty Wolny. Polak, Ślązak, patriota*, Katowice – Zabrze 2021, s. 224–229. Zob. też: H. Rechowicz, *Znaczenie mecenatu Konstantego Wolnego i Michała Grażyńskiego dla rozwoju poprzedniczek Biblioteki Śląskiej*, „Książnica Śląska” 1985–1987, t. 23, s. 36–46.

⁸ S. Janicki, *Śląsk na łonie macierzy 1922–1928*, Katowice 1929, s. 265.

Pierwszy przekaz o bibliotece pochodzi ze stycznia 1923 roku i ma on właściwie wydzźwięk krytyczny. Podczas „rozprawy ogólnej nad preliminarzem budżetowym” dnia 30 stycznia 1923 roku poseł Jan Szuścik⁹ zwrócił uwagę na konieczność poprawy funkcjonowania samego Sejmu i urzędów. Nie pominął też sprawy prasy i księgozbioru, podkreślając znaczenie dobrze funkcjonującej biblioteki:

Nasza czytelnia sejmowa grubo niedomaga. Można tam spotkać gazety, które wyszły przed tygodniem, a można je także na innym miejscu spotkać. Uważam, że jeżeli się czytelnię urzędu, to prowadzenie jej należy powierzyć człowiekowi, który ją porządnie poprowadzi. Biblioteka sejmowa także nie jest dostatecznie wyposażona, co najbardziej odczuwamy my nowicjusze w tej pracy sejmowej. Trudno posłowi, który nie ma dostatecznego przygotowania parlamentarnego orientować się w różnych ustawach i rozporządzeniach. Chodzi o to, żeby te podkłady, przede wszystkim ustawy i rozporządzenia miał każdej chwili pod ręką, a także podręczniki, z których by mógł korzystać. Wobec drożyzny książek nawet zamożniejszy poseł nie zawsze zdoła zakupić wszystkie te podręczniki, które dla niego są potrzebne¹⁰.

Być może również dzięki tej opinii w budżecie uwzględniano potrzeby finansowe biblioteki, zabezpieczając niezbędne kwoty na prenumeratę czasopism, zakup książek i dzienników urzędowych Rzeczypospolitej¹¹. Na rok 1924 przewidziano 25 000 marek, a na 1928 rok aż 150 000. Poseł Stanisław Janicki, przedstawiając w Sejmie ustawę skarbową i preliminarz budżetowy, ustalony przez Śląską Radę Wojewódzką, wysokość dotacji uzasadnił następująco:

Przewiduje się na powiększenie biblioteki Sejmu Śląskiego 150.000 zł. Istotnie Sejm Śląski rozpoczął fundować swoją bibliotekę, która przyjmuje coraz to większe rozmiary i mamy nadzieję, że przy pomocy tej sumy ostatecznie biblioteka będzie postawiona tak, jak my sobie tego wszyscy życzymy¹².

Sejm Śląski systematycznie zapewniał środki na zakup czasopism i książek, na ubezpieczenie biblioteki¹³ oraz jej wyposażenie¹⁴. Fundusze na księgozbiór po-

⁹ Jan Szuścik (1879–1940) – pedagog, działacz społeczno-oświatowy, założyciel teatrów amatorskich, autor sztuk teatralnych. Poseł pierwszej kadencji Sejmu Śląskiego w latach 1922–1929, reprezentant Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast”. Należał do najaktywniejszych posłów, składał liczne wnioski w sprawach rolniczych, socjalnych, szkolnych. Starał się o integrację wewnątrz województwa, o złączenie Śląska Cieszyńskiego i Górnego, m.in. przez rozbudowę linii kolejowych. Zob. W. Marcoń, *Jan Szuścik – działacz polityczny, pedagog i pisarz regionalny Śląska Cieszyńskiego*, „Pamiętnik Cieszyński” 2005, t. 20, s. 49–59.

¹⁰ Zob. *Sprawozdanie stenograficzne z 31. posiedzenia Sejmu Śląskiego z dnia 30 stycznia 1923*, Katowice 1923, szp. 14. Dokumenty z pierwszego okresu funkcjonowania Biblioteki rejestruje bibliografia: A. Magiera, A. Matusiak, A. Tomanek, *Zawsze Silesianka. Prolegomena bibliograficzne za lata 1923–1939*, Katowice 2012.

¹¹ Zob. *Preliminarz budżetowy Województwa Śląskiego na rok 1924*, Katowice [1924], s. 10. Przewidziano wówczas 25 000 fr. zł., która to kwota została następnie zmniejszona o 5000 „bowiem z biblioteki sejmowej i tak się wiele nie korzysta”. Zob. *Sprawozdanie Komisji Budżetowej z preliminarza budżetowego Województwa Śląskiego na rok 1924*, „Druki Sejmu Śląskiego”, nr 522/I.

¹² *Sprawozdanie stenograficzne ze 174. posiedzenia Sejmu Śląskiego z dnia 28 lutego 1928 r.*, Katowice 1928, łam 35.

¹³ *Ustawa skarbowa na rok administracyjny 1931/32 z dnia 30 marca 1931 r.*, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1931, nr 8, s. 30; *Ustawa skarbowa z dnia 24 marca 1932 roku na rok administracyjny 1932/33*, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1932, nr 8, s. 37.

¹⁴ Zob. *Ustawa Skarbowa z dnia 16 marca 1927 roku w sprawie kredytów dodatkowych na rok 1926/27*, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1927, nr 8, s. 29 – przewidziano 3400 zł na zakup szaf dla biblioteki.

czątkowo zawarte były w dziale „Wydatki biurowe” Sejmu Śląskiego. W Ustawie Skarbowej na 1933 rok biblioteka była już wymieniona odrębnie¹⁵. Na 1934 rok przewidziano aż 100 500 zł. Na wysokość tej kwoty miał wpływ planowany wydatek nadzwyczajny: urządzenie Biblioteki w Domu Oświatowym (60 000 zł)¹⁶. W następnym roku zabezpieczono też środki na konserwację zbiorów (17 000)¹⁷.

Kolejną osobą, której Biblioteka zawdzięcza swój systematyczny rozwój, był Piotr Pampuch¹⁸. W latach 1926–1933 kierował on Biurem Sejmu Śląskiego, któremu podlegała biblioteka. To dzięki pracy i troskliwej opiece Pampucha Biblioteka Sejmowa stale się rozwijała, zmieniając jednocześnie swój charakter na naukowy. Miał też wpływ na prowadzone zakupy zbiorów, zajmował się również pracami bibliograficznymi:

Jego życiową pasją stało się wówczas stworzenie biblioteki naukowej. On sam zajmował się wyborem i zakupem większości dzieł naukowych (69% ogółu zakupów), które stały się podstawą zbiorów obecnej Biblioteki Śląskiej w Katowicach. [...] jeszcze w okresie pracy w biurze Sejmu Śląskiego Pampuch zainicjował prace nad bibliografią Śląska, mającą obejmować dorobek piśmienniczy o Śląsku Górnym i Cieszyńskim. Działający pod jego przewodnictwem Komitet Bibliografii Śląskiej (w ramach Biblioteki Śląskiej) zgromadził ponad 14 tys. kart bibliograficznych. Pracę tę kontynuował Pampuch także na emeryturze¹⁹.

Początkowo przy Sejmie gromadzono księgozbiór podręczny, przede wszystkim prawniczy. Potem zaczęto włączać też prace historyczne, socjologiczne, literackie, przede wszystkim związane ze Śląskiem. Księgozbiór tworzony był przez zakupy, dary i wymianę z innymi bibliotekami naukowymi z większych ośrodków Rzeczypospolitej, a także dzięki nabywaniu całych kolekcji. Między innymi w 1924 roku biblioteka przejęła cenne silesiaka Konstantego Prusa. Dzięki zakupom i darom zbiory szybko narastały. W 1926 roku było to „ok. 2000 tomów, przeważnie z zakresu prawa i historii Polski, prawie wyłącznie w języku polskim”²⁰. W kwietniu 1929 roku już 5915 dzieł i woluminów, wśród których na czoło wysuwały się

¹⁵ Ustawa skarbowa z dnia 29 marca 1933 roku na rok administracyjny 1933/34, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1933, nr 10, s. 46. Przewidziano dla biblioteki 30 500 zł – na uzupełnienie zbiorów, prenumeratę i ubezpieczenie (odpowiednio 25 000, 4000, 1500 zł).

¹⁶ Ustawa skarbowa z dnia 28 marca 1934 roku na rok administracyjny 1934/35, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1934, nr 7, s. 59. Na uzupełnienie zbiorów 35 000, prenumerata – 4000, ubezpieczenie – 1500 zł.

¹⁷ Ustawa skarbowa na rok administracyjny 1935/36 z dnia 26 marca 1935 roku, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1935, nr 7, s. 39. Na kwotę dotacji 56 000 zł. składało się m.in.: 30 000 uzupełnienie zbiorów, 8000 prenumerata, ubezpieczenie 1500 zł.

¹⁸ Piotr Pampuch (1881–1947) – działacz narodowy, społeczno-polityczny, publicysta, pracownik Polskiego Komisariatu Plebiscytowego, sekretarz Sejmu Śląskiego. Zob. F. Serafin, *Pampuch Piotr*, [w:] *Śląski słownik biograficzny. Seria nowa*, t. 1, pod red. M. Fazana i F. Serafina, Katowice 1999, s. 210–214.

¹⁹ F. Serafin, *Piotr Pampuch (1881–1947)*, [w:] *Tobie Polsko. Szkice biograficzne działaczy ruchu niepodległościowego na Górnym Śląsku*, pod red. W. Lesiuka i W. Zielińskiego, Opole – Katowice 1981, s. 368; H. Rechowicz, *Suum cuique. W dziewięćdziesięciolecie: sylwetki pracowników Biblioteki Śląskiej*, Katowice 2012, s. 19–22.

²⁰ Zob. E. Chwalewik, *Zbiory polskie. Archiwa, biblioteki, gabinety, galerje, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie w porządku alfabetycznym według miejscowości ułożone*, t. 1, Warszawa – Kraków 1926, s. 148.

silesiaca. W maju przybyło 1555 pozycji²¹. W końcu 1929 roku w zasobie biblioteki było 19 287 tomów. Były to dzieła z wszystkich dziedzin wiedzy, zwłaszcza z zakresu nauk prawno-państwowych, historyczno-politycznych, literatury. Lecz „najbogatszym działem jest osobny księgozbiór «Silesiaca», czyli wydawnictwo o Śląsku, ze specjalnym uwzględnieniem Śląska Górnego” (1782 tomy)²². Gromadzenie publikacji z tego właśnie zakresu stało się podstawowym zadaniem biblioteki.

Stefan Demby w zestawieniu bibliotek, w publikowanych na łamach „Nauki Polskiej” materiałach do spisu instytucji i towarzystw naukowych, w 1930 roku podkreślił charakter biblioteki – sejmowa, publiczna, regionalna, a jej specjalnością są dzieła dotyczące Śląska. Księgozbiór liczył ok. 9000 dzieł w 14 000 woluminów, ponadto 30 map oraz medale i odznaki z lat 1914–1922, a także plebiscytoria – plakaty i ulotki z czasów plebiscytu²³.

Blizszą charakterystykę Biblioteki Sejmu Śląskiego i jej księgozbioru przedstawił dyrektor dr Roman Lutman. Choć była ona stale w stanie organizacji, jej zbioru regularnie narastały. Wskazał kierunki gromadzenia:

Organizacja Biblioteki idzie w następujących kierunkach: a) kompletowania dzieł, odnoszących się do Śląska, b) kompletowania dzieł, wychodzących na Śląsku – jako biblioteki regionalnej śląskiej, c) kompletowania najważniejszych i podstawowych dzieł w innych dziedzinach nauki – jako biblioteki publicznej, d) kompletowania dzieł potrzebnych dla pracy ustawodawczej Sejmu Śląskiego – jako biblioteki sejmowej. Poza tym osobno znajduje się czytelnia pism, przeznaczona dla posłów sejmowych²⁴.

Widoczne jest tutaj odwrócenie priorytetów biblioteki, która powstała przecież jako sejmowa i tak się też nazywała²⁵. Jako najważniejsze zadanie dyrektor uznawał gromadzenie dzieł związanych ze Śląskiem, następnie – z różnych dziedzin wiedzy dla czytelników, a dopiero na końcu – dla Sejmu. Widział już więc bibliotekę regionalną, publiczną, naukową i sejmową.

Księgozbiór, jak pisał Lutman, był niemal całkowicie zinwentaryzowany, uporządkowany i ustawiony na półkach. Istniał katalog alfabetyczny z odsyłaczami krzyżowymi, lecz nie było jeszcze katalogu systematycznego. Autor zaznaczył, że prowizoryczny, nieukończony katalog rzeczowy według klasyfikacji dziesiętnej miał być zamknięty, a w jego miejsce miał powstać katalog przedmiotowy. Natomiast dla kart katalogowych przyjęto nowoczesny wówczas system klamrowy. Wzór klamer (nr 1147) Józef Chodowiec z Warszawy zarejestrował w październiku 1928 roku, natomiast rok później, 27 czerwca 1929 roku, uzyskał patent

²¹ Zestawienie miesięczne z działalności Biblioteki Sejmu Śląskiego. Maj 1929, Biblioteka Śląska, rękopis, sygn. R 861/1 III, s. 2.

²² Biblioteka Sejmu Śląskiego, „Polska Zachodnia” 1930, nr 4, s. 5.

²³ Zob. S. Demby, Biblioteki, „Nauka Polska” 1930, t. 12, s. 145. Demby w pierwszym zestawieniu z 1927 roku wymienił Bibliotekę Sejmową, nie podał jednak żadnych bliższych danych o niej, gdyż nie odpowiedziała na przesłany kwestionariusz. Zob. S. Demby, Biblioteki, „Nauka Polska” 1927, t. 7, s. 173.

²⁴ R. Lutman, Biblioteka Sejmu Śląskiego w Katowicach, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” 1929, t. 2, s. 211.

²⁵ Początkowo używano nazwy Biblioteka Sejmowa, później, od 1928 roku, pojawia się nazwa Biblioteka Sejmu Śląskiego. Zob. Sprawozdanie stenograficzne ze 181. posiedzenia Sejmu Śląskiego z dnia 2 sierpnia 1928 r., Katowice 1928, szp. 9.: „Na cele Biblioteki Sejmu Śląskiego uchwała się...”

nr 10718 w klasie 11 d: „Introligatorstwo, albumy, rejestratory do listów i teki. Książki, oprawy książek, okładki książek, ochraniacze do okładek książek, zakładki, rejestry książek, katalogi księgarskie i tym podobne przedmioty”²⁶. On też wytwarzał i dostarczał bibliotekom. Klamry „nadzwyczaj praktyczne ze względu na prostą konstrukcję, solidne wykonanie i łatwą manipulację” reklamował w „Przeglądzie Bibliotecznym”²⁷. Stosowały je biblioteki Warszawy (Sejmowa, Kraśnińskich, Wojskowa, Publiczna), Łodzi (Publiczna) oraz w inne w Polsce i za granicą. System klamrowy katalogu, przyjęty wówczas przez Bibliotekę Sejmu Śląskiego, był kontynuowany do lat dziewięćdziesiątych XX wieku.

W bibliotece było też wiele dubletów²⁸, których część przeznaczano na wymianę z innymi instytucjami. W 1930 roku Biblioteka Sejmu Śląskiego włączyła się w akcję wsparcia Biblioteki Polskiej w Paryżu, będącej wówczas pod pieczęą Polskiej Akademii Umiejętności. Dyrektor Franciszek Pułaski zwrócił się do polskich bibliotek o subwencję, ale też i o wymianę. Prosił o książki, które mogłyby popularyzować we Francji wiedzę o Śląsku. Biblioteka przekazała do Paryża około 140 pozycji (prace polskie, niemieckie, czasopisma) z drugich egzemplarzy ze swoich zbiorów, zakupiła też kilka nowych dzieł. Do Katowic przyjechało jednocześnie trochę dubletów z Paryża²⁹.

Księgozbiór biblioteki stale narastał. Starano się rozwijać księgozbiór naukowy: „w zakupach kierowano się istotną dla studiów polskich wartością dzieł, a nie liczbą, ani świetnością okazów”³⁰. W 1932 roku otrzymano kolekcję Aleksandra Kraushara, a także materiały, głównie czasopisma, po zlikwidowanym „Katoliku” w Bytomiu. Rok później Zakład Narodowy im. Ossolińskich przekazał do biblioteki księgozbiór Oswalda Balzera, a dyrektor Ludwik Bernacki część swojej prywatnej kolekcji³¹. W początkach lat trzydziestych do Biblioteki Sejmu Śląskiego trafiły zbiory Biblioteki Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach: książki polskie i obce, głównie niemieckie, z różnych dziedzin (prawa, historii, polityki, religioznawstwa, ekonomii, gospodarki, techniki), słowniki, encyklopedie, czasopisma³².

²⁶ Zob. *Rejestracja wzorów użytkowych i zdobniczych*, „Wiadomości Urzędu Patentowego” 1928, z. 10, s. 741. Wzór nr 1147, zgłoszony 29.05.1928, zatwierdzony 18.10.1928; *Patenty na wynalazki*, „Wiadomości Urzędu Patentowego” 1929, z. 7/8, s. 416; „11d, 10718. Józef Chodowiec (Warszawa, Polska). Klamra do kartek katalogowych. [zgłoszenie:] 9.5.1928. Udzielono 27.6.1929”; *Wykaz patentów udzielonych przez Urząd Patentowy w roku 1929*, Warszawa 1930, s. 17.

²⁷ Zob. m.in. „Przegląd Biblioteczny” 1929, z. 3 (okładka), z. 4 (okładka), 1930, z. 4 (okładka).

²⁸ Stan księgozbioru – ok. 20 000 tomów, z dubletami ok. 28 000 tomów. Liczba skatalogowanych dubletów – 1200. Zob. R. Lutman, *Biblioteka Sejmu Śląskiego...*, s. 210.

²⁹ APK. Zespół: Urząd Wojewódzki Śląski w Katowicach. Sygn. 12/27/0/1/348: „[Propaganda Śląska za granicą, przeważnie we Francji. Biblioteka Polska w Paryżu, Kazimierz Smogorzewski, akcje odczytowe, dostarczanie książek i druków propagandowych: korespondencja, wycinki prasowe]”.

³⁰ Zob. *Biblioteka Sejmu Śląskiego w Katowicach*, „Polska Zachodnia” 1931, nr 283, s. 5; toż: „Polska” 1931, nr 2534, s. 5.

³¹ Zob. B. Maresz, *Ze Lwowa do Katowic. Przedwojenne księgozbiory lwowskie i kresowe w Bibliotece Śląskiej*, Katowice 2002.

³² Zob. *Zestawienie książek, czasopism, druków i gazet Biblioteki Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach, oddanych Bibliotece Sejmu Śląskiego*. Katowice [1931–1932]. Biblioteka Śląska, rękopis, sygn. R 717 III. Pod wykazem rękopiśmienna nota: „Stwierdzam, że wymienione w powyższym spisie książki, czasopisma i druki znajdują się w Bibliotece. Katowice, dnia 7 XII 1932. Franciszek Prus Asystent Biblj. Sejmu Śl.”.

W 1931 roku Marszałek Sejmu wydał „Statut organizacyjny Biura Sejmu Śląskiego”. Jedną z jego jednostek był wydział trzeci: Biblioteczno-Archiwalny, który obejmował Bibliotekę, Archiwum Biura Sejmu Śląskiego i Archiwum Historyczne. Do zadań Wydziału należało: gromadzenie księgozbioru związanego z pracami Sejmu Śląskiego, ze szczególnym uwzględnieniem publikacji z zakresu nauk społecznych, prawnych i ekonomicznych, z historii i literatury oraz zbiorów regionalnych (silesiaków), prowadzenie lektorium prawniczo-ekonomicznego oraz czytelnicy pism codziennych i periodycznych, gromadzenie i przechowywanie akt, dokumentów i źródeł dotyczących historii Śląska, także powstałych wskutek działalności Sejmu Śląskiego, ponadto sporządzanie katalogów, skorowidzów, zestawień, udzielanie informacji i udostępnianie materiałów. Biblioteka miała być też biblioteką ogólnopolską i naukową na obszarze Województwa Śląskiego.

Wzrost księgozbioru cieszył, ale równocześnie powodował trudności lokalowe. Biblioteka powstała przy Sejmie Śląskim, służyła przede wszystkim posłom i z tego też względu miała swoją siedzibę przy tej instytucji. Mieściła się początkowo w gmachu przy ul. Wojewódzkiej (obecny gmach Akademii Muzycznej), gdzie zajmowała dwa pokoje na drugim piętrze. Tam też udostępniano zbiory czytelnikom. W 1929 roku ukończona została budowa nowej siedziby Sejmu Śląskiego i Urzędu Wojewódzkiego przy ul. Jagiellońskiej. Do czterech pomieszczeń w okazałym gmachu przeniesiono też bibliotekę. Z powodu przeprowadzki była czynna tylko przez 14 dni, a 8 dni roboczych trwało przenoszenie zbiorów: 2 przygotowanie, 3 przeniesienie, 3 uporządkowanie. „Przeprowadzka udała się gładko i na trzeci dzień bytności w Nowym Gmachu Woj. Śląsk. wydano już po raz pierwszy pierwsze dzieła dla publiczności”³³. W 1930 roku dyrektor biblioteki, dr Roman Lutman na stronach „Roczników Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” przybliżył dzieje i działalność Biblioteki. Zajmowała ona zaledwie cztery pokoje w nowym gmachu Sejmu i, jak zauważył: „Pomieszczenie to, jakkolwiek zasadniczo niewystarczające dla biblioteki, przeznaczonej dla użytku szerszych warstw publiczności, jednak dzięki świeżo zaprowadzonemu nowoczesnemu urządzeniu może na pewien czas czynić zadość potrzebom biblioteki”³⁴. W 1931 roku przeprowadzono kolejne prace reorganizacyjne: „Biblioteka znalazła wygodne pomieszczenie na I piętrze gmachu Sejmu i Województwa, odpowiadające jej stałemu i znacznemu rozwojowi”³⁵. Natomiast w 1934 roku sytuacja lokalowa była już bardzo trudna. W sprawozdaniu napisano:

Prawie do końca 1934 r. Biblioteka Sejmu Śląskiego mieściła się jeszcze cała w gmachu Sejmu i Urzędu Wojewódzkiego, zajmując tam ubikacje te same co w roku poprzednim. Ze względu na wzrost zbiorów i coraz większą ciasnotę pomieszczenia dodano w ostatnich miesiącach jeszcze na magazyny 2 pokoje na I i II piętrze, które czasowo mogły być na ten cel przeznaczone. Oczywiście fakt, że zbiory znajdowały się w szeregu oddzielnych pomieszczeń i oddalonych od siebie ubikacji, jako też szczupłość miejsca utrudniały układ zbiorów w należytym systemie, a zmiana lokalu stawała się z każdym nowym nabytkiem coraz bardziej pożądana i pilna³⁶.

³³ Zestawienie miesięczne z działalności Biblioteki Sejmu Śląskiego. Maj 1929..., s. 1.

³⁴ R. Lutman, *Biblioteka Sejmu Śląskiego w Katowicach...*, s. 210.

³⁵ Zob. *Biblioteka Sejmu Śląskiego w Katowicach*, „Polska Zachodnia” 1931, nr 283, s. 5.

³⁶ Zob. *Sprawozdanie z działalności Biblioteki Sejmu Śląskiego za 1934* [maszynopis], Biblioteka Śląska, rękopis sygn. R 861/2 III, s. 12–13.

Troska o księgozbiór była jednym z wielu zadań urzędników Biura Sejmu Śląskiego. Pierwszym pracownikiem opiekującym się stale biblioteką Sejmu był Feliks Dłubek. Pochodził on ze Strzyżewa w powiecie Ostrów Wielkopolski. Był z zawodu fryzjerem, pracował w Poznaniu, Wrocławiu, Monachium, Esslingen. W latach 1899–1902 służył w armii pruskiej, a następnie przebywał w Szwajcarii, Francji, Anglii. W 1917 roku służył (jako Feliks Dański) w Armii Hallera. Znalazł się potem na Śląsku, gdzie w Kluczborku i Oleśnie zaangażował się w walkę plebiscytowa jako kurier polskiego Komisarjatu Plebiscytowego. W III powstaniu śląskim został telefonistą w Oleśnie, gdyż biegle znał języki niemiecki, angielski, francuski. W latach 1922–1923 pracował jako tłumacz przy policji alianckiej w Katowicach. W 1923 roku został urzędnikiem kancelaryjnym w Biurze Sejmu Śląskiego. Odtąd przez 40 lat opiekował się księgozbiorem (z przerwą wojenną). Z dniem 1 stycznia 1935 roku Adiunkt kancelaryjny w Biurze Sejmu Śląskiego Feliks Dłubek został mianowany Asesorem Biura oraz przydzielony do prac w Bibliotece Sejmu Śląskiego. W maju 1936 roku zwolniono go z „obowiązku posiadania przepisanego poziomu wykształcenia” i zamianowano asesorem bibliotecznym w Śląskiej Bibliotece Publicznej im. Piłsudskiego³⁷.

W maju 1929 roku pracowało siedmiu pracowników. Panie Proważnikowa, Kmiecicka, Świętochłowska, Wyderkówna i Muellerówna pisały książki dla inwentaryzacji, ale też listy, stenogramy z posiedzeń Sejmu i pracowały w kancelarii. Inwentarze prowadził też p. Dłubek, a p. Stryczek porządkował kartotekę alfabetyczną, pisał urgensy, przyjmował i wydawał książki. Prowadzono zakupy (także za granicą, na co wskazywać może płatność w Reichsmarkach). Przekazywano też książki do oprawy – korzystano z usług zakładów w Czeladzi i Królewskiej Hucie³⁸. Zachowane sprawozdanie z tego miesiąca wykazuje, że pracowało wówczas w bibliotece osiem osób – spisywano listy inwentaryzacyjne, porządkowano kartoteki, pisano urgensy i listy, przekazywano i przyjmowano książki do oprawy.

Od 1 stycznia 1930 roku Biblioteka miała swego dyrektora: został nim dr Roman Lutman³⁹. Lwowianin, absolwent Uniwersytetu Jana Kazimierza, doktor filo-

³⁷ Feliks Dłubek (1878–1968) pracował w Bibliotece do 1 października 1962 roku. W 1958 roku otrzymał specjalną nagrodę pieniężną przyznaną przez Ministerstwo Kultury i Sztuki z okazji osiemdziesięciolecia urodzin. Odznaczony był m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Złotym Krzyżem Zasługi. Zob. P. Bruski, *Sprawozdanie z działalności Biblioteki Śląskiej w roku 1958*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej” 1959, nr 1, s. 20; tenże, *Feliks Dłubek*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej” 1968, nr 3/4, s. 50–51; H. Rechowicz, *Suum cuique...*, s. 13–17; A. Musialik, *Od fryzjera do bibliotekarza. Niezwykłe losy Feliksa Dłubka*, „Książnica Śląska” 2022, t. 34, s. 135–158.

³⁸ *Zestawienie miesięczne z działalności Biblioteki Sejmu Śląskiego. Maj 1929...*, s. 1.

³⁹ W 1934 roku R. Lutman (1897–1973) został dyrektorem Instytutu Śląskiego. W 1936 roku powołano go do komisji bibliotecznej Śląskiej Biblioteki Publicznej. Był autorem wielu publikacji, dotyczących Śląska, Gdańska i Pomorza. Zob. m.in.: W. Zieliński, *Lutman Roman*, [w:] *Śląski Słownik Biograficzny*, t. 1, red. J. Kantyka, W. Zieliński, Katowice 1977, s. 162–165; J. Glensk, *Roman Lutman*, Opole 1986; J.E. Wójcik, *Życie i działalność Romana Lutmana jako przykład współdziałania Kresów Wschodnich z Zachodnimi*, [w:] *Książka na Śląsku w latach 1945–1956. Zarys problematyki*, red. M. Pawłowiczowa, Katowice 1997, s. 158–167; A. Kubica, *Problem Śląska w pismach Romana Lutmana*, [w:] *Oni tworzyli obraz Górnego Śląska w XX wieku*, red. A. Kubica, J. Mokrosz, Katowice – Rybnik 2017, s. 49–66; A. Bryłka-Jesionek, *Dr Roman Lutman jako animator życia kulturalnego i naukowego na Śląsku w okresie II Rzeczypospolitej*, [w:] „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu. Historia”, t. 13, Bytom 2019, s. 23–55.

zofii, działał już wcześniej na Śląsku, podczas akcji plebiscytowej, w Wydziale Prasowym Polskiego Komisarjatu Plebiscytowego. Był następnie archiwistą w Gdańsku, a po pięciu latach, 1 maja 1928 roku objął stanowisko kontraktowego referenta prasowego w Śląskim Urzędzie Wojewódzkim. Zrezygnował z tego stanowiska, by objąć stanowisko dyrektora Biblioteki Sejmowej⁴⁰. W tym czasie biblioteka stanowiła część Biura Sejmu Śląskiego i miała skromny personel: „10 osób, które przeważnie wchodziły w skład kancelarii Sejmu Śląskiego i pracują w bibliotece prowizorycznie w czasie zamknięcia Sejmu Śląskiego”⁴¹. W 1928 roku Lutman reprezentował Bibliotekę na I Zjeździe Bibliotekarzy Polskich we Lwowie. W swojej wypowiedzi zwrócił uwagę na potrzeby nowych bibliotek, takich jak Biblioteka Sejmu Śląskiego. Zgłosił też rezolucję dotyczącą egzemplarza obowiązkowego dla organizujących się bibliotek regionalnych, którą Zjazd przyjął⁴². Funkcję dyrektora sprawował przez rok, musiał opuścić instytucję z powodu zatargów politycznych między wojewodą Michałem Grażyńskim i marszałkiem Sejmu Konstantym Wolnym. W 1931 roku stanowisko dyrektora objął profesor Kazimierz Hartleb⁴³. Pracował tu tylko przez rok, kontynuując działania poprzednika.

Sprawozdanie za 1933 rok wykazywało już „11 osób personelu stałego i dwie siły czasowe”⁴⁴, wskazuje też na zmiany w samej strukturze. Nie ma dyrektora, a wydzielone zostały dwa oddziały – I, ogólnonaukowy, którego kierownikiem był mgr Jacek Koraszewski, oraz II, prawniczy, z mgrem Franciszkiem Prusem na czele. Asystentką biblioteczną była Irena Strzodowa, która zajmowała się korektą kart katalogowych, kartoteką czasopism, zamówieniami. Ponadto pracowali: Feliks Dłubek, Augustyn Potempa, Alfons Streczek, Krystyna Ligoniówna, Franciszek Knejski.

Zwrócić należy uwagę, iż biblioteka, początkowo przeznaczona dla posłów i pracowników Sejmu Śląskiego, została otwarta dla publiczności. W 1929 roku liczba czytelników wyniosła 3156 osób, a wypożyczono niemal 9000 tomów. Osobom pracującym naukowo Biblioteka wysyłała książki naukowe pocztą (w obrębie Województwa Śląskiego)⁴⁵. Czytelników zapisanych do biblioteki w końcu lutego 1930 roku było 511, a wypożyczenia w ciągu dwóch miesięcy tego roku wyniosły 2763 tomy⁴⁶. W początkach stycznia 1931 roku w prasie pisano:

Biblioteka służy w pierwszym rządzie posłom Sejmu, sprawozdawcom sejmowym i urzędnikom Biura Sejmowego; innych do korzystania z Biblioteki uprawnia karta biblioteczna za opłatą 2 zł. przysługująca urzędnikom województwa, duchownym, urzędnikom państwowym i komunalnym, nauczycielom szkół powszechnych, średnich i zawodowych oraz innym oso-

⁴⁰ Zob. *Dział urzędowy*, „Gazeta Urzędowa Województwa Śląskiego” 1929, nr 41, s. 1.

⁴¹ R. Lutman, *Biblioteka Sejmu Śląskiego w Katowicach...*, s. 211.

⁴² Zob. *Pamiętnik I Zjazdu Bibliotekarzy Polskich we Lwowie (26 V–29 V 1928)*, oprac. J.B. Rich-ter, Lwów 1929, s. 31, 34.

⁴³ Kazimierz Hartleb (1886–1951), kresowianin, profesor historii. Związany ze Lwowem, tam powrócił po zakończeniu pracy w Katowicach. Po wojnie mieszkał i pracował w Toruniu. Zob. B. Włodarski, *Hartleb Kazimierz*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 9, Wrocław – Warszawa – Kraków 1960–1961, s. 297; H. Rechowicz, *Suum cuique...*, s. 43–44.

⁴⁴ *Sprawozdanie Biblioteki Sejmu Śląskiego za rok 1933*, Katowice 1934, s. 2.

⁴⁵ *Biblioteka Sejmu Śląskiego*, „Polska Zachodnia” 1930, nr 4.

⁴⁶ R. Lutman, *Biblioteka Sejmu Śląskiego w Katowicach...*, s. 211.

bom, które na podstawie odpowiednich legitymacji otrzymują od zarządu Biblioteki pozwolenia na korzystanie z niej⁴⁷.

Regulamin Biblioteki Sejmu Śląskiego, wydany w 1933 roku, podkreślał jej charakter naukowy. Korzystać z niej mogli „posłowie Sejmu Śląskiego, urzędnicy Biura Sejmu Śląskiego, urzędnicy Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego oraz osoby zaopatrzone w karty biblioteczne”⁴⁸. Biblioteka miała dwie czytelnie (ogólnonaukową i prawniczą) oraz wypożyczalnię⁴⁹. Prowadzono również wypożyczanie międzybiblioteczne: czytelnicy mieli możliwość sprowadzania za pośrednictwem biblioteki Sejmu książek, rękopisów i map z innych placówek polskich. Korzystający mogli mieć również wpływ na gromadzony zasób, gdyż mieli prawo składać propozycje dotyczące zakupu konkretnych tytułów do zbiorów.

Szczególne znaczenie w historii biblioteki miał rok 1934. Przede wszystkim przyznano jej prawo do egzemplarza obowiązkowego z terenu województwa śląskiego. Rozporządzeniem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 9 lutego 1934 roku, wydanym do *Ustawy o bezpłatnym dostarczaniu druków dla celów bibliotecznych i urzędowej rejestracji* z 18 marca 1932 roku, Biblioteka Sejmu Śląskiego została ustanowiona biblioteką okręgową dla śląskiego okręgu bibliotecznego, obejmującego województwo śląskie⁵⁰. Wymogło to zmiany w organizacji pracy Biblioteki. Zorganizowano odrębną ewidencję i rejestrację napływających druków. Co dwa tygodnie przekazywano wykazy bibliograficzne do Instytutu Bibliograficznego przy Bibliotece Narodowej w Warszawie⁵¹.

W tym też roku biblioteka zyskała nowego dyrektora, który niezwykle przysłużył się do jej rozwoju i znaczenia. Na rozpisany przez marszałka Sejmu Śląskiego konkurs na stanowisko kierującego biblioteką, zgłosił się między innymi dr Paweł Rybicki ze Lwowa⁵². Pełnił on wówczas funkcję adiunkta w Bibliotece Uniwersytetu Jana Kazimierza⁵³. Dzięki poufnej, pozytywnej opinii wydanej przez Ludwika

⁴⁷ *Biblioteka Sejmu Śląskiego w Katowicach*, „Polska Zachodnia” 1931, nr 283; *Polonia* 1931, nr 2534.

⁴⁸ *Regulamin Biblioteki Sejmu Śląskiego*, Katowice 1933, §1, s. 3.

⁴⁹ Czytelnie były czynne w dni powszednie od 9 do 19, w soboty od 9 do 13, wypożyczalnia w dni powszednie od 14 do 16.

⁵⁰ *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 9 lutego 1934 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych w sprawie bezpłatnego dostarczania druków dla celów bibliotecznych i urzędowej rejestracji*, „Dziennik Urzędowy R.P.” 1934, nr 17, poz. 137; przedr.: „Gazeta Urzędowa Województwa Śląskiego” 1934, nr 9, s. 100–101.

⁵¹ Zob. *Sprawozdanie z działalności Biblioteki Sejmu Śląskiego za 1934 r...*, s. 7–8.

⁵² Paweł Rybicki (1902–1988) – studiował na Uniwersytecie Jana Kazimierza polonistykę i uzyskał stopień doktorski. Następnie przebywał za granicą, gdzie poznawał socjologię oraz zagadnienia bibliotekoznawstwa. Pracując na Śląsku prowadził badania socjologiczne tego regionu, których efektem jest publikacja *O badaniu socjograficznym Śląska* (Katowice 1938). Po wojnie, którą spędził w Krakowie, powrócił na stanowisko dyrektora Biblioteki. Następnie, od 1957 roku zajmował się głównie socjologią, prowadząc pracę naukową i dydaktyczną we Wrocławiu i Warszawie. Zob. H. Rechowicz, *Suum cuique...*, s. 45–64; K. Sowa, *Paweł Rybicki – Uczony, Mistrz, Człowiek*, [w:] *Obszary społecznego świata. Wokół socjologii Pawła Rybickiego*, pod red. K. Frysztackiego, A. Karwińskiej, M. Smagacz-Poziemskiej, Kraków 2010, s. 21–36.

⁵³ Zob. *Program wykładów na rok akademicki 1931–1932 i Skład Uniwersytetu w latach akademickich 1930/31 i 1931/32*, Lwów 1931, s. 133 oraz *Program wykładów oraz skład Uniwersytetu w roku*

Bernackiego, dyrektora Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, to właśnie jego wybrano spośród siedmiu zgłoszonych osób⁵⁴. Od 11 kwietnia 1934 roku objął funkcję kierownika Biblioteki Sejmu Śląskiego, a potem jej dyrektora. Został też przewodniczącym Komisji Socjologicznej Instytutu Śląskiego.

W tym samym roku duże i ważne kolekcje uzupełniły zbiory Biblioteki Sejmu Śląskiego. 22 maja 1934 roku włączono zbiory Biblioteki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku⁵⁵, zawierające w sobie cenne, historyczne kolekcje Biblioteki Rumuńskiej⁵⁶ oraz Biblioteki Polskiej w Wiedniu⁵⁷. Ponadto otrzymano całą bibliotekę, ponad 14 000 tomów, Związku Przemysłowców Górniczych i Hutniczych. Niezwykle ważnym nabytkiem była kolekcja roczników śląskich i wielkopolskich czasopism zebrana przez rodzinę Piotra Smyrka z Bogacicy, a także zbiór książek i periodyków Jerzego Benka z Bronowa na Śląsku Cieszyńskim. Istotnym było pozyskanie kolekcji po ks. Janie Głowczewskim, w której znajdowały się dzieła z zakresu teologii i historii Kościoła, z licznymi i cennymi starodrukami⁵⁸. Wśród wielu ofiarodawców wyróżnia się również bł. Emil Szramek, działacz Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku, bibliofil, właściciel bogatego księgozbioru, autor opracowań o Śląsku. Przekazał Bibliotece cenne rękopisy i druki śląskie. W 1935 roku nabyto książki należące do zmarłego ks. Aleksandra Skowronskiego⁵⁹.

akad. 1932/33, Lwów 1932, s. 127; P. Rybicki wymieniony jako adiunkt biblioteki. Skład Uniwersytetu w latach akad. 1933/34 i 1934/35, Lwów 1934, s. 47: „Adiunkt: Paweł Rybicki, dr fil., współpracownik Komisji historii literatury polskiej Polskiej Akademii Umiejętności, urlopowany dla pełnienia obowiązków kierownika Biblioteki Sejmu Śląskiego w Katowicach”.

⁵⁴ Zob. B. Maresz, *Paweł Rybicki (1902–1988)*, [w:] *Bibliotekarze i pracownicy książki województwa śląskiego*, red. M. Kyrcer, J. Sadowska, Warszawa 2021 s. 92–97; B. Maresz, *Paweł Hieronim Rybicki*, https://leksykonkresowian.institutslaski.pl/index.php/Pawe%C5%82_Hieronim_Rybicki, [dostęp 30.07.2023].

⁵⁵ Powstałe w 1920 roku Towarzystwo Literackie, którego nazwę zmieniono wkrótce na Towarzystwo Przyjaciół Nauk na Śląsku, objęło opieką bibliotekę Górnośląskiego Towarzystwa Literackiego w Bytomiu. Jej podstawę stanowiła kolekcja Biblioteki Polskiej w Rumunii oraz Biblioteki Polskiej w Wiedniu.

⁵⁶ Biblioteka utworzona w 1866 roku z inicjatywy dra Juliana Łukaszeńskiego (1835–1906), powstańca styczniowego przebywającego na emigracji w Rumunii. Powstała z darów osób prywatnych, wydawnictw, księgarń, redakcji. Działała w Mihalenach od 1 października 1866 roku, a od 1875 roku w Jassach. Wobec „zanikania żywiołu polskiego w Rumunii a szczególnie w Jassach [...]”, w 1892 roku została przekazana do Bytomia, gdzie opiekę nad nią objęło Górnośląskie Towarzystwo Literackie. Zob. *Biblioteka Polska w Rumunii (1866–1891 r.). Książka pamiątkowa*, Jassy 1891; W. Jabłońska, *Biblioteka Polska w Rumunii i jej wpływ na powstanie Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku*, „Roczniki Biblioteczne” 1960, z. 3–4, s. 477–520; T. Dębicka, E. Prześlak, *Księgozbiór Biblioteki Polskiej w Rumunii w zbiorach Biblioteki Śląskiej*, „Książnica Śląska” 2022, t. 35, s. 155–176.

⁵⁷ Biblioteka utworzona w Wiedniu w 1887 roku z inicjatywy Jerzego Czartoryskiego (1828–1916) i Stanisława Nowińskiego (1837–1911) dla Polaków mieszkających w stolicy Austrii. W 1920 roku zbiór ten przekazano na Górny Śląsk. Zob. H. Rechowicz, *Poprzedniczki Biblioteki Śląskiej...*, s. 16; W. Olszewicz, *Z dziejów Biblioteki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku*, [w:] *Biblioteka Śląska 1922–1972...*, s. 58–62.

⁵⁸ Zob. *Sprawozdanie z działalności Biblioteki Sejmu Śląskiego za 1934 r...*, s. 10–11.

⁵⁹ Zob. W. Pawłowicz, *Księgozbiory polskiego duchowieństwa katolickiego na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku (do 1939 r.)*, Katowice 2009, s. 109–161.

Rok 1934 był również rokiem przeprowadzki do nowych pomieszczeń. Biblioteka Sejmu Śląskiego otrzymała miejsce na pierwszym piętrze Domu Oświatowego, który został wzniesiony na rogu ulicy Francuskiej i Wojewódzkiej⁶⁰. Projekt zagospodarowania sporządził Jacek Koraszewski, asystent biblioteczny, kierownik Oddziału I Ogólno-naukowego biblioteki⁶¹. Pracując w bibliotece od 1931 roku bardzo dobrze znał zbiory, wymagania magazynowe, a także potrzeby czytelników. Na szczególną uwagę zasługiwał też dwupoziomowy magazyn, zaprojektowany przez architekta i kierownika budowy inż. Stanisława Tabeńskiego. Wykorzystano regały metalowe, które wykonała warszawska Fabryka Wyrobów Żelaznych, Konstrukcji i Ornamentacji H. Zieleziński [właśc. Kornel Kubacki]⁶². Na niemal 3330 metrach półek uzyskano miejsce na około 116 000 tomów w pięciu formatów bibliotecznych⁶³. Przeprowadzka była poprzedzona skontrum zbiorów, dlatego bibliotekę zamknięto dla czytelników już 26 września. Sama przeprowadzka, rozpoczęta 22 listopada 1934 roku, była również starannie zaplanowana przez kierownika Rybickiego. Podzielił on szczupły zespół pracowników na dwie grupy – ekspediujących zbiory (4 osoby) i przyjmujących (7 osób). Zatrudniono firmę spedycyjną, rozpisano starannie procedury⁶⁴. Wszystko poszło sprawnie: 15 grudnia zakończono przewożenie zbiorów, a 14 stycznia 1935 roku otwarto bibliotekę w nowym budynku. W gmachu Urzędu pozostała czytelnia prawnicza.

Biblioteka Sejmu Śląskiego nie była jedyną „lokatorką” Domu Oświatowego – była to również siedziba Towarzystwa Czytelń Ludowych, biura Wydziału Oświaty Pozaszkolnej Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego, Uniwersytetu Powszechnego, Sekcji Teatrów Ludowych, Związku Artystów Plastyków na Śląsku, Związku Harcerstwa Polskiego, Towarzystwa Przyjaciół Nauk i Instytutu Śląskiego (do 1938). Odbywały się też liczne odczyty i wykłady, wystawy, imprezy okolicznościowe (zwłaszcza w pięknej sali koncertowej)⁶⁵.

⁶⁰ Zob. T. Stark, *Dom Oświatowy w Katowicach*, Królewska Huta 1928. O przeprowadzce oraz zagospodarowaniu przyznanej przestrzeni zob.: B. Maresz, *Jak w Domu Oświatowym Bibliotekę Sejmu Śląskiego urządzano*, „Książnica Śląska” 2022, t. 34, s. 197–213.

⁶¹ Jacek Koraszewski (1908–1969) – urodzony w Opolu, syn Bronisława Koraszewskiego. Studiował polonistykę na Uniwersytecie Jagiellońskim. W Bibliotece prowadził prace bibliograficzne. Pełnił funkcję zastępcy (od 1937 roku), a od 1957 roku dyrektora instytucji. Zob. I. Antonów-Nitsche, *Jacek Koraszewski 1908–1969. Historyk literatury, bibliotekarz, działacz społeczno-polityczny, organizator życia naukowego, poseł na Sejm PRL*, Katowice 1988.

⁶² Firma reklamowała się na łamach „Przeglądu Bibliotecznego”: „Specjalność: Ruchome półki biblioteczne typu „Hazel-Nostra” oraz wszelkich innych”. Zamontowane już zostały w bibliotekach warszawskich, m.in. Krasińskich, Sejmowej, Uniwersyteckiej, Izby Przemysłowo-Handlowej, a także w archiwum Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych. Zob. „Przegląd Biblioteczny” 1929, z. 4. W roku 1930, w zeszycie 2 „Przeglądu Bibliotecznego” wśród miejsc realizacji był też podany Sejm Śląski.

⁶³ Zob. *Sprawozdanie z działalności Biblioteki Sejmu Śląskiego za 1934 r...*, s. 13–14.

⁶⁴ Archiwum Zakładowe Biblioteki Śląskiej. Teczka 11/2, „Akta Śląskiej Biblioteki Publicznej sprzed wojny (z lat 1933–1938)”, k. 22–23. Pismo P. Rybickiego do Urzędników i funkcjonariuszy Biblioteki Sejmu Śląskiego, 20 XI 1934.

⁶⁵ Zob. A. Tomanek, *Nie tylko Biblioteka. Przedwojenna działalność Domu Oświatowego (11 XI 1934–1 IX 1939)*, „Książnica Śląska” 2022, t. 34, s. 159–196.

Przeprowadzka do nowego gmachu, a co za tym idzie oddalenie od Sejmu Śląskiego, spowodowało zmiany organizacyjne w strukturze i organizacji pracy Biblioteki. Zniesiony został podział na dział ogólnonaukowy i prawniczy, scentralizowano wszystkie agendy w budynku przy ul. Francuskiej 12, gdzie powstała też czytelnia naukowa. Oddzielny budynek oraz zwiększenie uprawnień kierownika stanowiły pierwsze kroki do usamodzielnienia się Biblioteki⁶⁶.

Biblioteka Sejmu Śląskiego podjęła także prace naukowe, przede wszystkim bibliograficzne. Były one szczególnie ważne dla kierownika Biura Sejmu Piotra Pampucha, który zainicjował prace nad bibliografią regionalną i utworzył Komitet Bibliografii Śląska, działający pod jego kierownictwem⁶⁷. Pracowano nad bibliografią Śląska – bieżącą i retrospektywną. W 1935 roku ukazał się pierwszy numer „Wykazu literatury bieżącej o Śląsku”. Stanowił dodatek do Komunikatów Instytutu Śląskiego, a wydany był przez Komitet redakcyjny Bibliografii Śląskiej przy Bibliotece Sejmu Śląskiego. Opracowany został pod redakcją Jacka Koraszewskiego przy współpracy Ludwika Brożka i Marty Pampuchówny. Ostatni numer objął publikacje za styczeń-marzec 1939 roku. Niestety, kartoteka bibliografii retrospektywnej w czasie wojny zaginęła.

Roman Lutman w 1930 roku w artykule o Bibliotece Sejmu Śląskiego zawarł sugestie dotyczące rozwoju Biblioteki. Podkreślał przede wszystkim potrzebę kompletowania dzieł dotyczących Śląska i tu wydawanych oraz dzieł naukowych niezbędnych w bibliotece publicznej, a także prawnych koniecznych dla pracy Sejmu Śląskiego. Ponadto miało być wstrzymane wypożyczanie dzieł beletrystycznych, jako warunek rozwoju biblioteki naukowej.

Najważniejszym postulatem było wyodrębnienie Biblioteki z ram Sejmu i utworzenie samodzielnej Biblioteki Publicznej. Mogłaby ona połączyć się z Biblioteką Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku lub z księgozbiorem Muzeum Śląskiego, przejąc pomniejsze księgozbiory prowincjonalne, a co najważniejsze uzyskać prawo egzemplarza obowiązkowego dla wydawnictw regionalnych: „Wtedy bowiem będzie można myśleć poważnie o stworzeniu na Śląsku biblioteki o charakterze publicznym i regionalnym, co jest nieodzownym warunkiem rozwoju w województwie Śląskim ruchu naukowego i żywotnego ośrodka kulturalnego”⁶⁸.

Poszczególne etapy po kolei były realizowane. W marcu 1933 roku z polecenia marszałka Sejmu Śląskiego wstrzymano wypożyczanie beletrystyki. W 1934 roku przyznano bibliotece prawo egzemplarza obowiązkowego, czyniąc z niej bibliotekę regionalną. W 1935 roku podjęto wydawanie naukowej bibliografii o Śląsku. W październiku 1935 roku wojewoda Michał Grażyński przesłał do marszałka Sejmu projekt ustawy o Śląskiej Bibliotece Publicznej, uchwalony przez Śląską Radę Wojewódzką. W uzasadnieniu wspomniano, że ustawa miała „dać właściwą organizacyjną formę Bibliotece Sejmu Śląskiego, która z biegiem lat rozwinęła się w instytucję, spełniającą w Województwie Śląskim funkcje publicznej biblioteki

⁶⁶ Zob. Archiwum Zakładowe Biblioteki Śląskiej. Teczka 11/2, „Akta Śląskiej Biblioteki Publicznej sprzed wojny (z lat 1933–1938)”, k. 4–11. Pismo P. Rybickiego do Marszałka Sejmu Śląskiego, 22 X 1934.

⁶⁷ Zob. F. Serafin, *Pampuch Piotr*, [w:] *Śląski słownik biograficzny...*, s. 213.

⁶⁸ R. Lutman, *Biblioteka Sejmu Śląskiego w Katowicach...*, s. 212–213.

naukowej”⁶⁹. Podkreślono szeroki krąg użytkowników zbiorów Biblioteki Sejmu Śląskiego – byli to nie tylko posłowie i urzędnicy, ale wszyscy pracujący naukowo i studiujący z całego województwa śląskiego. Biblioteka prowadziła też współpracę z bibliotekami naukowymi, m.in. z Biblioteką Narodową (w zakresie prac bibliograficznych) i bibliotekami uniwersyteckimi (przez wypożyczanie międzybiblioteczne).

Obecnie znaczenie Biblioteki przerasta jej dotychczasowe ramy organizacyjne. Biblioteka z coraz większym pożytkiem wypełnia lukę, która istniała w całokształcie życia kulturalnego dzielnicy śląskiej. Przejście tej instytucji na zakład wojewódzki, podporządkowany naczelnym władzom Województwa Śląskiego, oznacza aktualnie formalną tylko, ale niemniej doniosłą zmianę. Zmiana ta wyrażać ma właściwy charakter instytucji i wskazywać ma na jej właściwą rolę, do której instytucja ta dojrzała w drodze dotychczasowego stopniowego rozwoju. Przejście dotychczasowej biblioteki sejmowej na bibliotekę zakładową daje również formalne podstawy do wszechstronnego rozwijania zbiorów w ramach celów i zadań, określonych w art. 2 projektu⁷⁰.

Ustawa z dnia 11 marca 1936 roku o Śląskiej Bibliotece Publicznej imienia Józefa Piłsudskiego weszła w życie 1 kwietnia tego roku. Jej zadaniem było w myśl artykułu 2 ustawy:

(1) [...] gromadzenie i przechowywanie oraz udostępnianie ze szczególnym uwzględnieniem badań naukowych: a) dzieł polskiej twórczości umysłowej, wyrażonej pismem, drukiem i jakimkolwiek innym sposobem graficznym, d) literatury w językach obcych, dotyczących narodu polskiego, c) dzieł obcej twórczości umysłowej, potrzebnych dla rozwoju umysłowości polskiej. (2) Do szczególnych zadań Śląskiej Biblioteki Publicznej należy gromadzenie całokształtu literatury dotyczącej Śląska oraz podejmowanie prac naukowych i w zakresie bibliografii [...]”⁷¹.

O tym przełomowym momencie w sprawozdaniu Biblioteki za ten rok napisano:

Rok 1936 rozpada się w działalności Biblioteki na dwa okresy. W pierwszym trwającym do 31 marca, Biblioteka wchodziła jeszcze jako Biblioteka Sejmu Śląskiego w obręb Biura Sejmu Śląskiego i była związana z jego władzami. W okresie drugim, który rozpoczął się z dniem 1 kwietnia jako z dniem wejścia w życie ustawy o Śląskiej Bibliotece Publicznej im. Józefa Piłsudskiego, rozpoczęła Biblioteka nowy okres swej działalności jako wyodrębniony już śląski zakład wojewódzki.

Akt przekazania i przejęcia zbiorów inwentarza i akt Biblioteki Sejmu Śląskiego przez Śląską Bibliotekę Publiczną im. Józefa Piłsudskiego odbył się w myśl zarządzenia prezydiального Pana Wojewody Śląskiego z dnia 31 marca 1936 w dniu 1 kwietnia 1936 w obecności Pana Dyrektora Biura Sejmu Śląskiego mgr. Teodora Glenska, jako przedstawiciela Pana Marszałka Sejmu Śląskiego, Pana Naczelnika Wydziału Oświecenia Publicznego dr. Tadeusza Kupczyńskiego, delegata Urzędu Kontroli Państwowej Radcy Franciszka Urbanka i Kierownika Biblioteki dr. Pawła Rybickiego.

Akt zainaugurował nową erę w życiu Biblioteki, erę jej samoistnego rozwoju⁷².

⁶⁹ APK. Zespół: Sejm Śląski w Katowicach. Sygn. 12/17/0/1.1/1030: Posiedzenie 2: Regulamin obrad Sejmu Śląskiego i wybór komisji sejmowych – druk 1; Wyposażenie wojewody i wicewojewody – druk 2; Prawo wodne – druk 3; Śląska Biblioteka Publiczna im. J. Piłsudskiego – druk 4; Stosunki służbowe funkcjonariuszy wojewódzkich – druk 5; Opodatkowanie się posłów na rzecz bezrobotnych; Ordynacja ubezpieczeniowa.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Zob. *Ustawa z dnia 11 marca 1936 roku o Śląskiej Bibliotece Publicznej im. Józefa Piłsudskiego*, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1936, nr 8, poz. 13, s. 23–24.

⁷² Zob. *Sprawozdanie z działalności Śląskiej Biblioteki Publicznej imienia Józefa Piłsudskiego w Katowicach w roku 1936*, Katowice 1937, s. 1.

8 czerwca 1936 roku Śląska Biblioteka Publiczna otrzymała Statut organizacyjny. Określał on jej status jako zakładu wojewódzkiego, służącego celom naukowym oraz wykształcenia ogólnego. Do zadań biblioteki należało gromadzenie piśmiennictwa naukowego i literatury pięknej, a szczególnie wszystkich dzieł dotyczących Śląska i wydanych na Śląsku. Miała kolekcjonować nie tylko książki, ale też czasopisma, rękopisy, mapy, atlasy, ryciny, grafiki, nuty, a także filmy, zwłaszcza dotyczące Śląska. W myśl paragrafu 3 punkt 2:

Śląska Biblioteka Publiczna podejmuje prace z zakresu bibliotekarstwa naukowego, bibliografii i bibliognozji, ze szczególnym uwzględnieniem działu śląskiego oraz ogłasza wydawnictwa w tym zakresie. Biblioteka uczestniczy również w pracach tego typu, podejmowanych przez inne biblioteki lub instytucje naukowe⁷³.

Zbiory swoje biblioteka miała udostępniać do celów naukowych lub studiów wszystkim zainteresowanym osobom z terenu województwa, a ponadto mieszkającym poza regionem drogą wypożyczeń międzybibliotecznych krajowych i zagranicznych.

Śląska Biblioteka Publiczna miała własny budżet – wymieniana była samodzielnie w Ustawie Skarbowej już nie w ramach Sejmu Śląskiego, ale w Administracji Śląskiej (w poz. XVII). Na rok 1936 zaplanowano 56 500 zł (uzupełnienie zbiorów 37 000, prenumerata 8000, konserwacja 10 000, ubezpieczenie 1500)⁷⁴.

U progu samodzielnego funkcjonowania Biblioteki personel liczył 14 urzędników i czterech funkcjonariuszy niższych. Kierownikiem był dr Paweł Rybicki, a pełniącym obowiązki zastępcy kierownika – Jacek Koraszewski⁷⁵. W gronie pracowników byli ponadto: Franciszek Prus, Irena Strzodowa, Alfred Piecha, Feliks Dłubek, Ludwik Brożek, Marta Pampuchówna, Krystyna Ligoniówna, Regina Roguszczakówna, Felicja Chuchrowska, Henryk Hulok, Franciszek Knejski, Alfons Streczek. Funkcje niższe (woźnych) pełnili Teodor Siwy, Teofil Ruchter, Ignacy Tyrol i Karol Piechula.

Z dniem 1 stycznia 1937 roku uchwałą Śląskiej Rady Wojewódzkiej dr Paweł Rybicki został mianowany dyrektorem Biblioteki, a wicedyrektorem – mgr Jacek Koraszewski⁷⁶. Natomiast 18 stycznia tego roku Śląska Rada Wojewódzka powołała w skład Komisji Bibliotecznej dra Edwarda Kostkę, naczelnika Wydziału Prezydyjnego Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, mgr. Teodora Glenska, Dyrektora Biura Sejmu Śląskiego, dra Maksymiliana Hasińskiego, Radcę p.o. Kierownika Oddziału Oświaty Pozaszkolnej w Wydziale Oświecenia Publicznego Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, dra Romana Lutmana, Dyrektora Instytutu Śląskiego, ks. prałata dra Emila Szramka, Edwarda Rybarza, Naczelnika Gminy Łagiewniki oraz Konstantego Prusa, podreferendarza w Urzędzie Wojewódzkim. Na pierw-

⁷³ Zob. *Statut Śląskiej Biblioteki Publicznej im. Józefa Piłsudskiego*, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1936, nr 16, poz. 29, s. 171–174.

⁷⁴ *Ustawa Skarbowa na rok administracyjny 1936/37 z dnia 26 marca 1936*, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1936, nr 9, s. 99.

⁷⁵ Zob. *Sprawozdanie z działalności Śląskiej Biblioteki Publicznej imienia Józefa Piłsudskiego w Katowicach w roku 1936*, [Katowice 1937].

⁷⁶ Zob. *Sprawozdanie z działalności Śląskiej Biblioteki Publicznej imienia Józefa Piłsudskiego w Katowicach w roku 1937*, [Katowice 1938], s. 2

szym posiedzeniu dnia 28 maja, pod przewodnictwem wojewody Michała Grażyńskiego, dyskutowano o regulaminach wewnętrznym i dla czytelników. Zostały one zatwierdzone przez Śląską Radę Wojewódzką w październiku 1937 roku. Ich wprowadzenie stanowiło dopełnienie wymagań organizacyjnych samodzielnej instytucji⁷⁷.

Zaczęli przybywać nowi pracownicy. Od 1 listopada 1937 roku pracę podjął jako kontraktowy bibliotekarz dr Józef Mayer⁷⁸, dotychczasowy asystent Biblioteki Uniwersyteckiej we Lwowie. Sprawował funkcję kierownika prac katalogowych. Dnia 1 grudnia 1937 roku przyjęto w charakterze kontraktowego asystenta mgra Franciszka Szymiczka, poprzednio pracownika Muzeum Śląskiego⁷⁹. 1 kwietnia 1939 roku w Bibliotece przy Francuskiej 12 w Katowicach rozpoczęła pracę również związana ze Lwowem dr Janina Berger⁸⁰. Została asystentką w Dziale Czasopism i Egzemplarza Obowiązkowego Śląskiej Biblioteki Publicznej. Pracownicy publikowali prace naukowe i popularne, wygłaszali też referaty.

Biblioteka prowadziła początkowo dwie czytelnie: ogólną w Domu Oświatowym i prawniczą w gmachu Województwa, która służyła tylko do studiów i konsultacji prawniczych. W jej ramach utworzono również Czytelnię Statystyczną. Później utworzona została też w gmachu głównym odrębna, niewielka Czytelnia Czasopism. Czytelnie były wyposażone w stale rozbudowywane księgozbiory podręczne oraz katalogi. Wypożyczalnia wydawała tylko książki naukowe i literackie o znaczeniu klasycznym. Czytelnicy mieli również możliwość korzystania z pozycji sprowadzanych z innych instytucji w kraju, zwłaszcza z Biblioteki Jagiellońskiej i Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu.

⁷⁷ Tamże, s. 5–6.

⁷⁸ Józef Mayer (1902–1996) – urodzony w Bieczu, studiował we Lwowie, tam uzyskał doktorat filozofii w zakresie filologii polskiej. Pracę w Bibliotece w Katowicach kontynuował także po wojnie. Był autorem wielu prac poświęconych zbiorom biblioteki. Zob. U. Gumuła, *Prace naukowe profesora Józefa Mayera*, „Książnica Śląska”, t. 25, Katowice 1994, s. 109–114; I. Nitsche, *Doc. dr Józef Mayer*, „Śląskie Miscellanea”, t. 5, s. 9–28; H. Rechowicz, *Suum cuique...*, s. 69–81; J. Starnawski, *Józef Mayer – nestor „ludzi książki” w Polsce*, „Studia Bibliologiczne”, t. 6, Katowice 1993, s. 7–16; W. Pawłowicz, *Józef Jan Mayer*, https://leksykonkresowian.institutlaski.pl/index.php/J%C3%B3zef_Jan_Mayer [dostęp 20.07.2023].

⁷⁹ Franciszek Szymiczek (1911–1987) – urodzony w Opolu, historyk Śląska. Z Biblioteką związał się na wiele lat, zob. B. Maresz, *Szymiczek Franciszek*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 50, Warszawa – Kraków 2015, s. 237–239.

⁸⁰ Janina Berger-Mayerowa (1900–1971) – urodzona we Lwowie, tam studiowała na Uniwersytecie Jana Kazimierza, uzyskała doktorat filozofii w zakresie historii. Pracowała na UJK, a następnie w Miejskiej Bibliotece Publicznej we Lwowie. Od listopada 1938 roku mieszkała w Katowicach, pracując początkowo w Instytucie Śląskim. Po wojnie, spędzonej we Lwowie, powróciła do katowickiej księżnicy. Autorka licznych prac o zbiorach Biblioteki. Zob. m.in. J. Koraszewski, *Bene meriti*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej” 1965, nr 4, s. 166–174 [tu bibliografia publikacji J.B.-M.]; J. Kelles-Kraus, *Janina Berger-Mayerowa (1900–1971)*, „Roczniki Biblioteczne” 1972, z. 1/2, s. 391–395; J. Mayer, *Berger-Mayerowa Janina Kazimiera (4 XII 1900 Lwów – 24 V 1971 Katowice)*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement*, Warszawa – Łódź 1986, s. 19–20; H. Rechowicz, *Suum cuique...*, s. 95–104; W. Pawłowicz, *Janina Berger-Mayerowa (1900–1971) i Józef Mayer (1902–1996)*, [w:] *Bibliotekarze i pracownicy książki województwa katowickiego*, Warszawa 2021, s. 56–62; tejsze, *Janina Berger-Mayerowa*, https://leksykonkresowian.institutlaski.pl/index.php/Janina_Berger-Mayerowa [dostęp 20.07.2023].

Wśród czytelników Biblioteki znajdowali się przedstawiciele różnych zawodów, wielu studentów, pracowników naukowych, nauczycieli, młodzieży szkolnej, urzędników. Biblioteka stanowiła również zaplecze naukowe dla powstałego w grudniu 1936 roku Wyższego Studium Nauk Społeczno-Gospodarczych⁸¹. Dezyderaty dyrekcji Studium miały być też wskazówką w gromadzeniu zbiorów.

Pomocą dla czytelników był wydany w 1938 roku niewielki przewodnik po bibliotece i zbiorach z krótką historią instytucji i regulaminem. Bardzo szczegółowo i precyzyjnie opisano sposób korzystania ze zbiorów:

Wszystkie urządzenia dla publiczności Śląskiej Biblioteki Publicznej (z wyjątkiem Czytelni prawniczej) mieszczą się w gmachu Domu Oświatowego w Katowicach, przy ulicy Francuskiej 12 na pierwszym piętrze. Tam wchodząc przez drzwi nr 13 czytelnik mijając szatnię (gdzie w przeznaczonych na ten cel żelaznych szafkach zostawia się wierzchnie okrycia) i wchodzi do pokoju katalogowego, w którym mieszczą się katalogi dla publiczności. Są to katalogi kartkowe tj. katalogi, w których opis każdego dzieła mieści się na osobnej karcie; w naszych katalogach grupy kart złączone są w klamrach tzw. systemu lipmanowskiego⁸².

Publikacja powyższa stanowiła pierwszy numer „Wydawnictw Śląskiej Biblioteki Publicznej imienia Józefa Piłsudskiego”. Jako druga pozycja ukazał się w 1939 roku *Katalog systematyczny. Wykaz działów wraz z indeksem alfabetycznym*. Był to schemat katalogu, poprzedzony wstępem charakteryzującym jego budowę oraz wskazującym sposób wyszukiwania. Katalog posiadał 24 działy główne uzupełnione działem regionalnym (silesiaca). W schemacie uwzględniono poddziały pierwszego i drugiego stopnia, a trzeciego tylko w razie konieczności. Różny był stopień rozbudowy poszczególnych działów, co wynikało z faktycznej zawartości zbiorów. Zaznaczono, że w opracowaniu schematu wykorzystano z doświadczeń innych bibliotek, lecz „W całości atoli przyjęty schemat nie odpowiada żadnemu określone mu wzorowi i został wypracowany przez skombinowanie bardziej dziś uznawanych zasad klasyfikacyjnych z własnymi bibliotekarskimi doświadczeniami”⁸³. Wyszukiwanie potrzebnych tematów ułatwiał indeks alfabetyczny, który odsyłał do poddziału zawierającego poszukiwany temat, oznaczonego symbolem literowo cyfrowym (np. Archiwa, katalogi: BG 6b, Archiwa śląskie: SL 7b).

Szybko wzrastał księgozbiór – dzięki egzemplarzowi obowiązkowemu, zakupom, prowadzonej wymianie międzybibliotecznej i licznym darom. W grudniu 1935 roku zbiory liczyły 79 120 tomów, natomiast rok później – 86 475 tomów

⁸¹ Wyższe Studium Nauk Społeczno-Gospodarczych powstało w 1936 roku z inicjatywy Urzędu Wojewódzkiego i przedstawicieli wielkiego przemysłu, a jego organizatorem i właścicielem było Towarzystwo Popierania Wyższych Studiów Nauk Społeczno-Gospodarczych. Pierwsza inauguracja roku akademickiego odbyła się 11 I 1937 roku. Wśród wykładowców byli przedstawiciele różnych ośrodków naukowych, m.in. Krakowa, Warszawy i Lwowa. Po przerwie wojennej Studium wznowiło pracę w 1945 roku. W kolejnych latach uczelnia działała jako Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Akademia Ekonomiczna im. Karola Adamięckiego, a obecnie Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach. Zob. A. Sulik, *Akademia Ekonomiczna im. Karola Adamięckiego w Katowicach 1937–1987*, t. 1, Katowice 1987; A. Czech, *Józef Lisak i Wyższe Studium Nauk Społeczno-Gospodarczych w Katowicach*, Katowice 1997.

⁸² *Śląska Biblioteka Publiczna imienia Józefa Piłsudskiego w Katowicach. Przewodnik wraz z Regulaminem dla publiczności*, Katowice 1938, s. 24.

⁸³ *Katalog systematyczny. Wykaz działów wraz z indeksem alfabetycznym*, Katowice 1939, s. 8–9.

(z dubletami 97 014 tomów). W 1938 roku było już 103 796 woluminów. Instytucja zatrudniała 19 pracowników, korzystało z niej 6434 czytelników, którzy wypożyczyli 12 531 dzieł⁸⁴. Jak w jubileuszowym wspomnieniu pisał Paweł Rybicki:

U schyłku międzywojennego okresu Biblioteka Śląska była instytucją zorganizowaną, w miarę ówczesnych możliwości nowocześnie urządzoną i wyposażoną, miała określony charakter i określone zadania⁸⁵.

Wobec zbliżającej się wojny pracownicy Biblioteki już w maju 1939 roku zaczęli prace nad zabezpieczeniem księgozbioru. Inwentarze, katalogi, materiały bibliograficzne, wybrane zbiory zapakowano w 32 skrzynie, które wraz z własnymi dokumentami Urząd Wojewódzki Śląski ewakuował do Lwowa. Jako ostatni opuścili gmach dyrektor Paweł Rybicki i Franciszek Szymiczek.

W okresie międzywojennym, od chwili powstania Województwa Śląskiego oraz Sejmu Śląskiego, w ciągu 16 lat, biblioteka rozwinęła się z niewielkiego, podręcznego księgozbioru, w dużą, samodzielną, naukową instytucję. Zgromadziła bogate zbiory, dobrze opracowane, ujęte w katalogach alfabetycznym i systematycznym. Obsługiwała liczne grono czytelników z Katowic i nie tylko. Prowadziła prace bibliograficzne, wydawała własne publikacje. Zawdzięczała to umiejętnościom i pracy wielu ludzi. Wkład swój mieli marszałek Konstanty Wolny, kierownik Biura Sejmu Piotr Pampuch, kolejni kierownicy i dyrektorzy Roman Lutman, Kazimierz Hartleb, Paweł Rybicki, ale też grono bibliotekarzy, z Feliksem Dłubkiem, Jackiem Koraszewskim, Ireną Strzodową, Krystyną Ligoniówną, Reginą Roguszcakówną i niewieloma innymi.

Bibliografia

Źródła (archiwalia, rękopisy)

Archiwum Państwowe w Katowicach

Zespół: Sejm Śląski w Katowicach.

Sygn. 12/17/0/1.1/144: „Akta wniosku Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku o subwencję na uruchomienie biblioteki publicznej w Katowicach”.

Sygn. 12/17/0/1.1/173: „Akta wniosku wojewody śląskiego dotyczącego zakupu realności przy ulicy Pocztowej 11 w Katowicach (Propozycja przeznaczenia budynku na bibliotekę naukową i siedzibę stowarzyszeń kulturalno-oświatowych)”. 1923 r.

Sygn. 12/17/0/1.1/1030: „Posiedzenie 2: Regulamin obrad Sejmu Śląskiego i wybór komisji sejmowych – druk 1; Wyposażenie wojewody i wicewojewody – druk 2; Prawo wodne – druk 3; Śląska Biblioteka Publiczna im. J. Piłsudskiego – druk 4; Stosunki służbowe funkcjonariuszy wojewódzkich – druk 5; Opatkowanie się posłów na rzecz bezrobotnych; Ordynacja ubezpieczeniowa”.

⁸⁴ Zob. J. Kantyka, *Z kart historii*, [w:] *Biblioteka Śląska 1922–1972...*, s. 22.

⁸⁵ P. Rybicki, *Garść wspomnień o Bibliotece Śląskiej i Śląsku*, [w:] *Biblioteka Śląska 1922–1972...*, s. 272.

Zespół: Urząd Wojewódzki Śląski w Katowicach.

Sygn. 12/27/0/1/348: „[Propaganda Śląska za granicą, przeważnie we Francji. Biblioteka Polska w Paryżu, Kazimierz Smogorzewski, akcje odczytowe, dostarczanie książek i druków propagandowych: korespondencja, wycinki prasowe]”.

Archiwum Zakładowe Biblioteki Śląskiej.

Teczka 11/2, „Akta Śląskiej Biblioteki Publicznej sprzed wojny (z lat 1933–1938)”.

Rękopisy Biblioteki Śląskiej.

Sprawozdanie z działalności Biblioteki Sejmu Śląskiego za 1934, sygn. R 861/2 III.

Zestawienie książek, czasopism, druków i gazet Biblioteki Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach, oddanych Bibliotece Sejmu Śląskiego. Katowice [1931–1932], sygn. R 717 III.

Zestawienie miesięczne z działalności Biblioteki Sejmu Śląskiego. Maj 1929, sygn. R 861/1 III.

Źródła drukowane

Dział urzędowy, „Gazeta Urzędowa Województwa Śląskiego” 1929, nr 41, s. 1.

Katalog systematyczny. Wykaz działów wraz z indeksem alfabetycznym, Katowice: Śląska Biblioteka Publiczna, 1939.

Patenty na wynalazki, „Wiadomości Urzędu Patentowego” 1929, z. 7/8, s. 415–428.

Program wykładów na rok akademicki 1931–1932 i Skład Uniwersytetu w latach akademickich 1930/31 i 1931/32, Lwów: Nakładem Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, 1931.

Program wykładów oraz skład Uniwersytetu w roku akad. 1932/33, Lwów: Nakładem Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, 1932.

Preliminarz budżetowy Województwa Śląskiego na rok 1924, Katowice [1924].

Regulamin Biblioteki Sejmu Śląskiego, Katowice 1933.

Rejestracja wzorów użytkowych i zdobniczych, „Wiadomości Urzędu Patentowego” 1928, z. 10, s. 741–742.

Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 9 lutego 1934 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych w sprawie bezpłatnego dostarczania druków dla celów bibliotecznych i urzędowej rejestracji, „Dziennik Urzędowy R.P.” 1934, nr 17, poz. 137; przedr.: „Gazeta Urzędowa Województwa Śląskiego” 1934, nr 9, s. 100–101.

Skład Uniwersytetu w latach akad. 1933/34 i 1934/35, Lwów: Nakładem Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, 1934.

Sprawozdanie Biblioteki Sejmu Śląskiego za rok 1933, Katowice 1934.

Sprawozdanie Komisji Budżetowej z preliminarza budżetowego Województwa Śląskiego na rok 1924, „Druki Sejmu Śląskiego”, nr 522/I.

Sprawozdanie stenograficzne z 31. posiedzenia Sejmu Śląskiego z dnia 30 stycznia 1923, Katowice 1923.

Sprawozdanie stenograficzne ze 174. posiedzenia Sejmu Śląskiego z dnia 28 lutego 1928 r., Katowice 1928.

- Sprawozdanie stenograficzne ze 181. posiedzenia Sejmu Śląskiego z dnia 2 sierpnia 1928 r.*, Katowice 1928.
- Sprawozdanie z działalności Śląskiej Biblioteki Publicznej imienia Józefa Piłsudskiego w Katowicach w roku 1936*, Katowice 1937.
- Sprawozdanie z działalności Śląskiej Biblioteki Publicznej imienia Józefa Piłsudskiego w Katowicach w roku 1936*, [Katowice 1937].
- Sprawozdanie z działalności Śląskiej Biblioteki Publicznej imienia Józefa Piłsudskiego w Katowicach w roku 1937*, [Katowice 1938].
- Statut Śląskiej Biblioteki Publicznej im. Józefa Piłsudskiego*, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1936, nr 16, poz. 29, s. 171–174.
- Śląska Biblioteka Publiczna imienia Józefa Piłsudskiego w Katowicach. Przewodnik wraz z Regulaminem dla publiczności*, Katowice 1938.
- Ustawa Skarbowa z dnia 16 marca 1927 roku w sprawie kredytów dodatkowych na rok 1926/27*, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1927, nr 8, s. 28–29.
- Ustawa skarbowa z dnia 24 marca 1932 roku na rok administracyjny 1932/33*, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1932, nr 8, s. 23–106.
- Ustawa skarbowa na rok administracyjny 1931/32 z dnia 30 marca 1931 r.*, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1931, nr 8, s. 18–82.
- Ustawa skarbowa z dnia 29 marca 1933 roku na rok administracyjny 1933/34*, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1933, nr 10, s. 31–116.
- Ustawa skarbowa z dnia 28 marca 1934 roku na rok administracyjny 1934/35*, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1934, nr 7, s. 43–156.
- Ustawa skarbowa na rok administracyjny 1935/36 z dnia 26 marca 1935 roku*, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1935, nr 7, s. 22–128.
- Ustawa Skarbowa na rok administracyjny 1936/37 z dnia 26 marca 1936*, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1936, nr 9, s. 25–150.
- Ustawa z dnia 11 marca 1936 roku o Śląskiej Bibliotece Publicznej im. Józefa Piłsudskiego*, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1936, nr 8, poz. 13, s. 23–24.
- Wykaz patentów udzielonych przez Urząd Patentowy w roku 1929*, Warszawa 1930.

Opracowania

- Antonów-Nitsche Irena (1988), *Jacek Koraszewski 1908–1969. Historyk literatury, bibliotekarz, działacz społeczno-polityczny, organizator życia naukowego, poseł na Sejm PRL*, Katowice: Katowickie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne.
- Biblioteka Polska w Rumunii (1866–1891 r.). Książka pamiątkowa (1891)*, Jassy: nakładem Biblioteki Polskiej w Rumunii.
- Bruski Paweł (1968), *Feliks Dłubek*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej”, nr 3/4, s. 50–51.
- Bruski Paweł (1959), *Sprawozdanie z działalności Biblioteki Śląskiej w roku 1958*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej”, nr 1, s. 9–22.
- Bryłka-Jesionek Agata (2019), *Dr Roman Lutman jako animator życia kulturalnego i naukowego na Śląsku w okresie II Rzeczypospolitej*, „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu. Historia”, t. 13, s. 23–55.

- Chwalewik Edward (1926), *Zbiory polskie. Archiwa, biblioteki, gabinety, galerje, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie w porządku alfabetycznym według miejscowości ułożone*, t. 1, Warszawa: Towarzystwo Wydawnicze; Kraków: Wydawnictwo J. Mortkowicza.
- Czech Alojzy (1997), *Józef Lisak i Wyższe Studium Nauk Społeczno-Gospodarczych w Katowicach*, Katowice: Wydawnictwo Uczelniane Akademii Ekonomicznej.
- Dębicka Teresa, Prześlak Edyta (2022), *Księgozbiór Biblioteki Polskiej w Rumunii w zbiorach Biblioteki Śląskiej w Katowicach*, „Książnica Śląska”, t. 35, s. 155–176.
- Demby Stefan (1927), *Biblijoteki*, „Nauka Polska”, t. 7, s. 162–221.
- Demby Stefan (1930), *Biblijoteki*, „Nauka Polska”, t. 12, s. 139–186.
- Glensk Joachim (1986), *Roman Lutman*, Opole: Instytut Śląski.
- Gumuła Urszula (1994), *Prace naukowe profesora Józefa Mayera*, „Książnica Śląska”, t. 25, s. 109–114.
- Jabłońska Władysława (1960), *Biblioteka Polska w Rumunii i jej wpływ na powstanie Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku*, „Roczniki Biblioteczne”, z. 3–4, s. 477–520.
- Janicki Stanisław (1929), *Śląsk na łonie macierzy 1922–1928*, Katowice: nakładem Autora.
- Kantyka Jan (1973), *Z kart historii*, [w:] *Biblioteka Śląska 1922–1972*, pod red. Jana Kantyki, Katowice: Śląski Instytut Naukowy; Wydawnictwo „Śląsk”, s. 13–33.
- Kelles-Kraus Janina (1972), *Janina Berger-Mayerowa (1900–1971)*, „Roczniki Biblioteczne”, z. 1/2, s. 391–395.
- Kobiela Łukasz (2021), *Konstanty Wolny. Polak, Ślązak, patriota*, Katowice: Stowarzyszenie Pokolenie; Zabrze: Muzeum Górnictwa Węglowego.
- Kubica Anna (2017), *Problem Śląska w pismach Romana Lutmana*, [w:] *Oni tworzyli obraz Górnego Śląska w XX wieku*, red. Anna Kubica, Janusz Mokrosz, Katowice: Archiwum Państwowe; Rybnik: Stowarzyszenie Humanistyczne Europa, s. 49–66.
- Koraszewski Jacek (1965), *Bene meriti*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej”, nr 4, s. 166–174.
- Kwaśny Janina, Wolny Konstanty Marian (2018), *Działalność Konstantego Wolnego na rzecz czytelnictwa na Śląsku*, [w:] *Marszałek Konstanty Wolny 1877–1940*, praca zbiorowa pod red. Małgorzaty Myśliwiec oraz Janiny Kwaśny i Konstantego Mariana Wolnego, Świętochłowice: Muzeum Powstań Śląskich, s. 161.
- Lipieńska-Sajdak Jadwiga (1998), *Konstanty Wolny marszałek Sejmu Śląskiego*, Katowice: Muzeum Historii Katowic.
- Lutman Roman (1929), *Biblijoteka Sejmu Śląskiego w Katowicach*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku”, t. 2, s. 209–213.
- Magiera Agnieszka, Matusiak Agnieszka, Tomanek Anita (2012), *Zawsze Silesianka. Prolegomena bibliograficzne za lata 1923–1939*, Katowice: Biblioteka Śląska.
- Maresz Barbara (2022), *Jak w Domu Oświatowym Bibliotekę Sejmu Śląskiego urządzano*, „Książnica Śląska”, t. 34, s. 197–213.

- Maresz Barbara (2021), *Paweł Rybicki (1902–1988)*, [w:] *Bibliotekarze i pracownicy książki województwa śląskiego*, red. Maria Kycler, Jadwiga Sadowska, Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, s. 92–97.
- Maresz Barbara (2015), *Szymiczek Franciszek*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 50, Warszawa: Instytut Historii PAN im. Tadeusza Manteuffla; Kraków: Polska Akademia Umiejętności, s. 237–239.
- Maresz Barbara (2002), *Ze Lwowa do Katowic. Przedwojenne księgozbiory lwowskie i kresowe w Bibliotece Śląskiej*, Katowice: Biblioteka Śląska.
- Marcoń Witold (2005), *Jan Szuścik – działacz polityczny, pedagog i pisarz regionalny Śląska Cieszyńskiego*, „Pamiętnik Cieszyński”, t. 20, s. 49–59.
- Mayer Józef (1986), *Berger-Mayerowa Janina Kazimiera (4 XII 1900 Lwów – 24 V 1971 Katowice)*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement*, Warszawa – Łódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1986, s. 19–20.
- Musialik Anna (2022), *Od fryzjera do bibliotekarza. Niezwykłe losy Feliksa Dłubka*, „Książnica Śląska”, t. 34, s. 135–158.
- Nitsche Irena (1993), *Doc. dr Józef Mayer*, „Śląskie Miscellanea”, t. 5, s. 9–28.
- Olszewicz Waclaw (1973), *Z dziejów Biblioteki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku*, [w:] *Biblioteka Śląska 1922–1972*, pod red. Jana Kantyki, Katowice: Śląski Instytut Naukowy; Wydawnictwo „Śląsk”, s. 58–66.
- Pamiętnik I Zjazdu Bibliotekarzy Polskich we Lwowie (26 V–29 V 1928)* (1929), oprac. Jan Bronisław Richter, Lwów: Staraniem Koła Związku Bibliotekarzy Polskich.
- Pawłowicz Weronika (2021), *Janina Berger-Mayerowa (1900–1971) i Józef Mayer (1902–1996)*, [w:] *Bibliotekarze i pracownicy książki województwa śląskiego*, red. Maria Kycler, Jadwiga Sadowska, Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, s. 56–62.
- Pawłowicz Weronika (2009), *Księgozbiory polskiego duchowieństwa katolickiego na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku (do 1939 r.)*, Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- [Prus Konstanty] Łuka Jan (1929), *Z dziejów Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku”, t. 1, s. 1–18.
- Rechowicz Henryk (1992), *Poprzedniczki Biblioteki Śląskiej i ich rola w życiu umysłowym województwa śląskiego*, Katowice: Śląski Instytut Naukowy.
- Rechowicz Henryk (2012), *Suum cuique. W dziewięćdziesięciolecie. Sylwetki pracowników Biblioteki Śląskiej*, Katowice: Biblioteka Śląska.
- Rechowicz Henryk (1985–1987), *Znaczenie mecenatu Konstantego Wolnego i Michała Grażyńskiego dla rozwoju poprzedniczek Biblioteki Śląskiej*, „Książnica Śląska”, t. 23, s. 36–46.
- Rybicki Paweł (1934), *Biblioteka Sejmu Śląskiego*, „Polska Zachodnia”, nr 241, s. 9. Toż: „Front Zachodni”, nr 9, s. 137.
- Rybicki Paweł (1973), *Garść wspomnień o Bibliotece Śląskiej i Śląsku*, [w:] *Biblioteka Śląska 1922–1972*, pod red. Jana Kantyki, Katowice, s. 264–278.

- Serafin Franciszek (1999), *Pampuch Piotr*, [w:] *Śląski słownik biograficzny. Seria nowa*, t. 1, pod red. Mirosława Fazana i Franciszka Serafina, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 210–214.
- Serafin Franciszek (1981), *Piotr Pampuch (1881–1947)*, [w:] *Tobie Polsko. Szkice biograficzne działaczy ruchu niepodległościowego na Górnym Śląsku*, pod red. Wiesława Lesiuka i Władysława Zielińskiego, Opole: Instytut Śląski; Katowice: Śląski Instytut Naukowy, s. 363–369.
- Sowa Kazimierz (2010), *Paweł Rybicki – Uczony, Mistrz, Człowiek*, [w:] *Obszary społecznego świata. Wokół socjologii Pawła Rybickiego*, pod red. Krzysztofa Frysztackiego, Anny Karwińskiej, Marty Smagacz-Poziemskiej, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 21–36.
- Starnawski Jerzy (1993), *Józef Mayer – nestor „ludzi książki” w Polsce*, „*Studia Bibliologiczne*”, t. 6, s. 7–16.
- Stark Tadeusz (1928), *Dom Oświatowy w Katowicach*, Królewska Huta: nakładem Towarzystwa Czytelni Ludowych.
- Sulik Alfred (1987), *Akademia Ekonomiczna im. Karola Adamieckiego w Katowicach 1937–1987*, t. 1, Katowice: Akademia Ekonomiczna.
- Tomanek Anita (2022), *Nie tylko Biblioteka. Przedwojenna działalność Domu Oświatowego (11 XI 1934–1 IX 1939)*, „*Książnica Śląska*”, t. 34, s. 159–196.
- Włodarski Bronisław (1960–1961), *Hartleb Kazimierz*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 9, Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, s. 297.
- Wójcik Jolanta Ewa (1997), *Życie i działalność Romana Lutmana jako przykład współdziałania Kresów Wschodnich z Zachodnimi*, [w:] *Książka na Śląsku w latach 1945–1956. Zarys problematyki*, red. Maria Pawłowiczowa, Katowice: „*Śląsk*”, s. 158–167.
- Zieliński Władysław (1977), *Lutman Roman*, [w:] *Śląski Słownik Biograficzny*, t. 1, red. Jan Kantyka, Władysław Zieliński, Katowice, s. 162–165.

***From the Parliament Library to the Research One.
A page out of the history of the Silesian Library***

Summary

In 1922, the autonomous Silesian Voivodeship was established and in October of this year, the first meeting of the new institution, the Silesian Parliament (Sejm Śląski), took place. For the needs of the Parliament's members, a small repository of legal books was created. In a dozen years this collection developed into a public research library, the main core of which was works related to Silesia. As a regional library, it obtained the right to a legal deposit from the area of Silesian Voivodeship. The article presents the beginnings of the activity of the Silesian Parliament Library, its transformation into the Silesian Public Library, and the institution's development until the outbreak of World War II.

Keywords

Library of the Silesian Parliament, Silesian Public Library, Katowice,
Silesian Library in Katowice

Von der Parlamentsbibliothek zu der wissenschaftlichen Bibliothek. Aus den Seiten der Geschichte der Schlesischen Bibliothek

Zusammenfassung

Im Jahr 1922 wurde die autonome Woiwodschaft Schlesien gegründet und im Oktober fand die erste Sitzung der neuen Institution – des Schlesischen Parlaments – statt. Für den Abgeordneten wurde eine direkt zugängliche Büchersammlung angelegt, die sich innerhalb weniger Jahre zu einer öffentlichen wissenschaftlichen Bibliothek entwickelte. Die Bibliothek verfügte eine große Büchersammlung, wobei die thematische Hauptsammlung aus Werken mit Bezug zu Schlesien bestand. Als Landesbibliothek erlangte sie das Recht auf ein Pflichtexemplar aus dem Gebiet der Woiwodschaft Schlesien. Der Artikel stellt die ersten Jahre der Tätigkeit der Bibliothek der Schlesischen Parlaments, ihre Umwandlung in die Schlesische Öffentliche Bibliothek und die Entwicklung dieser Institution bis zum Ausbruch des Zweiten Weltkriegs vor.

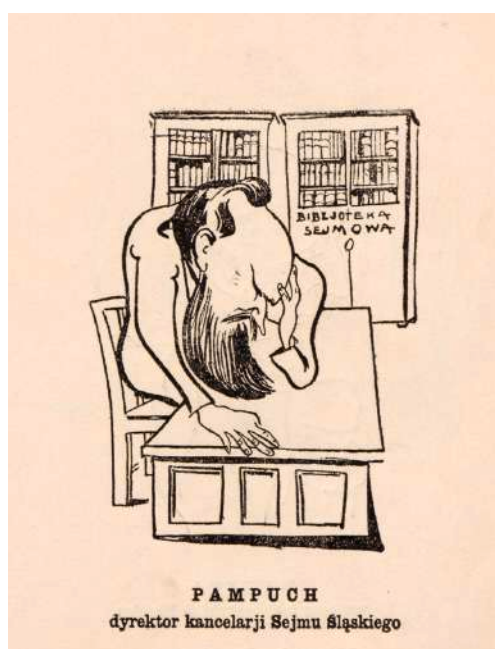
Schlüsselwörter

Bibliothek des Schlesischen Parlaments, Schlesische Öffentliche Bibliothek, Kattowitz, Schlesische Bibliothek zu Kattowitz

Marszałek Sejmu Śląskiego Konstanty Wolny

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe

Piotr Pampuch – na fotografii ze zbiorów Biblioteki Śląskiej i w karykaturze Mieczysława Roleckiego (*Śląsk w krzywym zwierciadle*, ok. 1933)

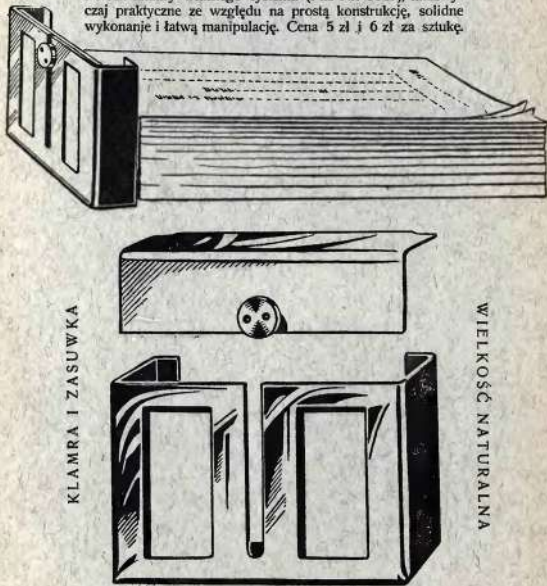

Siedziby Biblioteki: gmach Sejmu i Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego
oraz Dom Oświatowy. Fot. Henryk Poddębski

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe

JÓZEF CHODOWIEC, WARSZAWA, ZŁOTA 8
 DOSTAWCA BIBLIOTEKI KRASIŃSKICH, CENTR. BIBLIOTEKI
 WOJSKOWEJ, BIBLIOTEKI SEJMU, BIBLIOTEKI PUBLICZNEJ
 W WARSZAWIE, BIBLIOTEKI PUBLICZNEJ W ŁODZI I WIELU
 INNYCH BIBLIOTEK W POLSCE I ZAGRANICĄ

Poleca klamry własnego systemu (Pat. Nr. 1147), nadzwyczaj praktyczne ze względu na prostą konstrukcję, solidne wykonanie i łatwą manipulację. Cena 5 zł i 6 zł za sztukę.

KLAMRA I ZASUWKA

WIELKOŚĆ NATURALNA

JEDYNA W POLSCE WYTWÓRNIA KLAMER
 DO BIBLIOTECZNYCH KATALOGÓW KARTKOWYCH

Reklama klamer katalogowych („Przegląd Biblioteczny” 1930, nr 2) oraz znak Józefa Chodowca na klamrze katalogowej Biblioteki Śląskiej

FABRYKA WYROBÓW ŻELAZNYCH
KONSTRUKCJI I ORNAMENTACJI

H. ZIELEZIŃSKI

właśc. KORNEL KUBACKI, inżynier

Warszawa, Marszałkowska 11/13 Tel. 5-74 i 281-43
Adres telegraficzny: „HAZET - WARSZAWA“

SPECJALNOŚĆ:

Ruchome żelazne półki biblioteczne typu
„HAZET-NOSTRA“ oraz wszelkich innych

Wykonaliśmy według naszego systemu
„HAZET-NOSTRA“:

BIBLIOTEKI W WARSZAWIE:

Kraśińskich
Uniwersytecką — Księgozb. Załuskich
Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
Ministerstwa Sprawiedliwości
Izby Przemysłowo-Handlowej

ARCHIWUM

Powszechnego Zakładu
Ubezpieczeń Wzajemnych w Warszawie

Schody — bramy — okna — szafy — wózki
konstrukcje budowlane i t. p.

FABRYKA WYROBÓW ŻELAZNYCH
KONSTRUKCJI I ORNAMENTACJI

H. ZIELEZIŃSKI

WŁAŚCICIEL KORNEL KUBACKI, INŻYNIER

WARSZAWA, UL. MARSZAŁKOWSKA L. 11/13
TEL. 5-74 I 281-43 — ADRES TELEGRAFICZNY: „HAZET-WARSZAWA“

SPECJALNOŚĆ:

RUCHOME PÓLKI BIBLIOTECZNE I ARCHIWALNE

PATENT. SYSTEMÓW:
„HAZET-NOSTRA“, „HAZET-UNIVERSALIS“,
„HAZET-AKTOREGALIS“ I WSZELKIE INNE

BIBLIOTKA SEJMU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

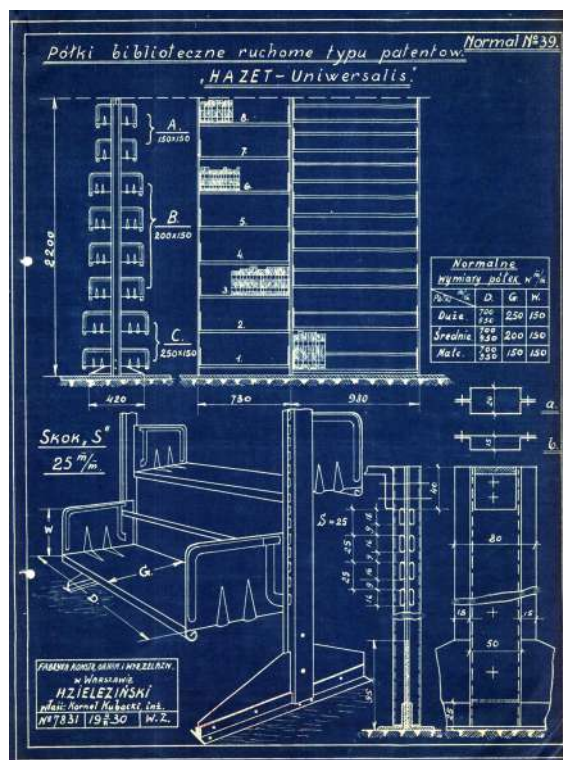
WYKONANO POZATEM

BIBLIOTEKI, IMIENIA KRASIŃSKICH, — SEJM ŚLĄSKI, — UNIWERSYTET
WARSZAWSKI (REKOP. ZAŁUSKICH), — MINISTERSTWO SPRAWIEDLIWOŚCI, —
IZBA PRZEM.-HANDL. — WYŻSZA SZKOŁA HANDLOWA W WARSZAWIE, — PAŃSTW.
INSTYTUT GEOLOGICZNY, — BIENIA WROBLEWSKICH W WYLSNE I T. D.

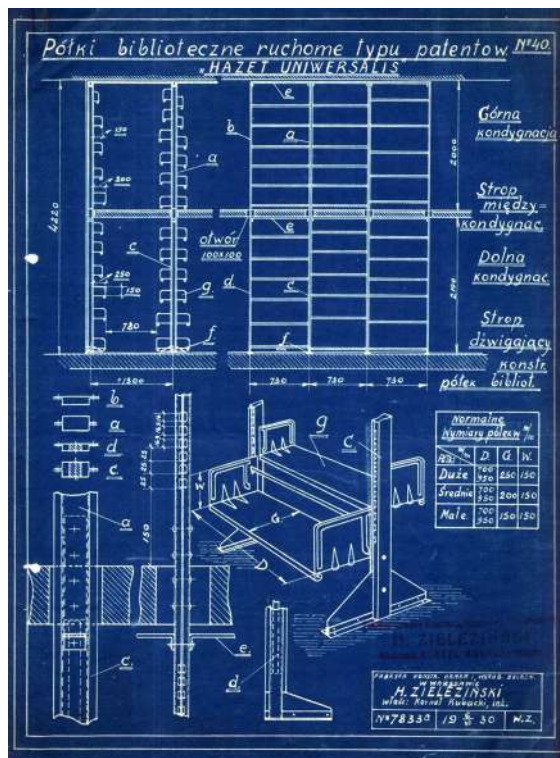
ARCHIWUM, ZAKŁAD UBEZPIECZEŃ WZAJEMNYCH W WARSZAWIE —
MINISTERSTWO WYZNAŃ RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO I T. D.

SCHODY — BRAMY — OKNA — SZAFY — WÓZKI — KONSTRUKCJE BUDOWLANE

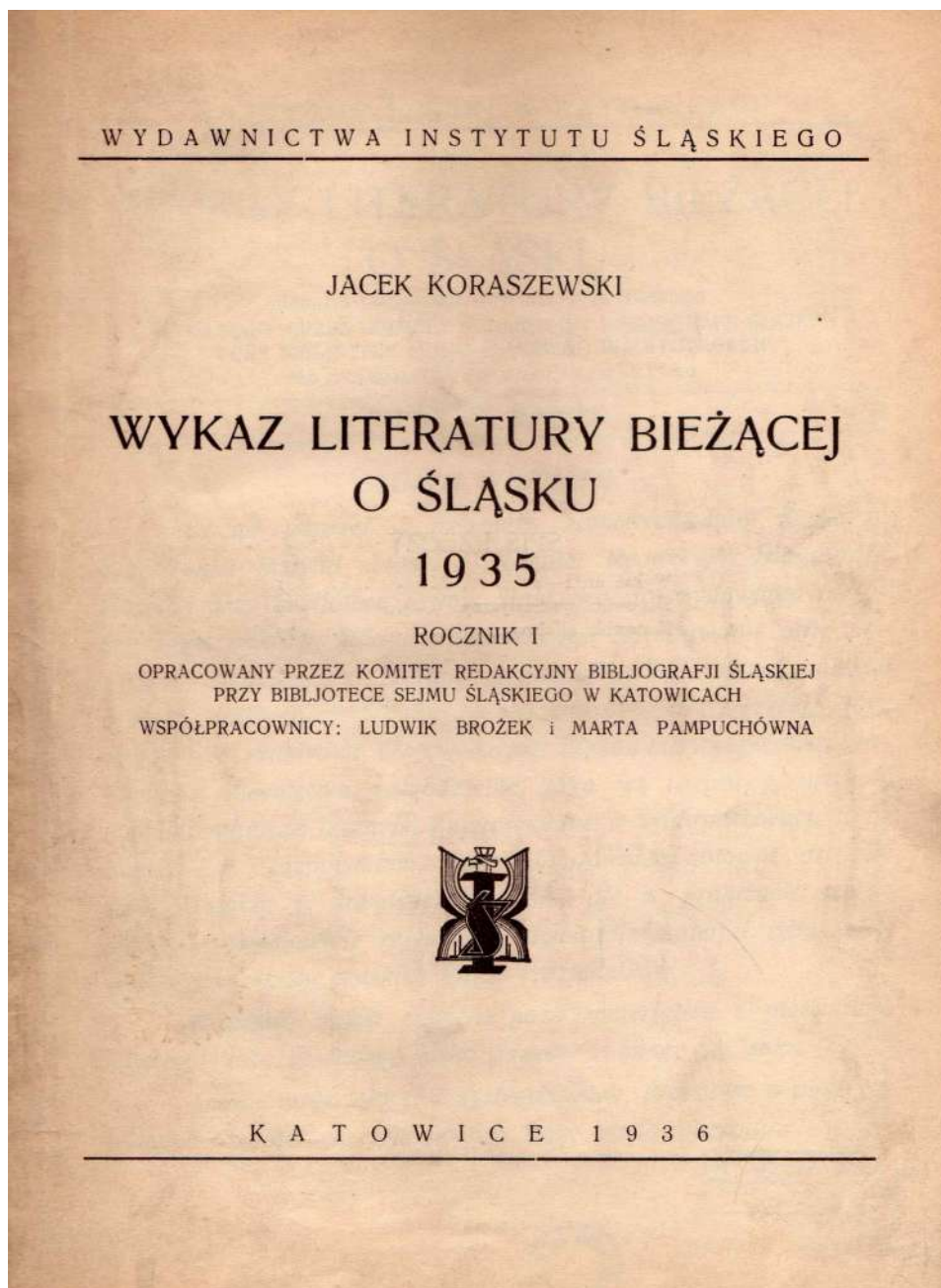
Reklamy regałów bibliotecznych firmy H. Zieleziński
(„Przegląd Biblioteczny” 1929, nr 4 i 1930, nr 4)

Regały biblioteczne firmy H. Zieleziński – projekt i realizacja

Dwukondygnacyjne regały firmy H. Zieleziński – projekt i realizacja

Publikacja Instytutu Śląskiego i Biblioteki Sejmu Śląskiego

